PRIM BERTRAN I ROIGÉ

L'ALMOINA PONTIFÍCIA D'AVINYÓ. ELS SEUS INICIS (1316-1324) EN TEMPS DE JOAN XXII

ABSTRACT

Study of Alms' pontifical beginning from Avignon, under John XXII papacy, and in the years that follow the first signal of crisis in the beginning of 14th century. There are considered the food helps to the poors, the quantity and quality of these foods, the helps to the religious, pilgrims and poor maids without dowry. There are been used the detailed accounts of Apostolic Chamber from years 1317 to 1324.

0. INTRODUCCIÓ[1]

Aquest treball vol ser una nova aportació a dues línies de recerca obertes des de fa temps sobre la història de l'alimentació i la pobresa a l'Edat Mitjana.[2] En el primer d'aquests dos temes, compartia el mateix projecte de recerca amb la malaguanyada i inoblidable Drª Maria Josepa Arnall. Vull fer també un afectuós record dels anys que compartirem com a alumnes les assignatures de Paleografia i Diplomàtica, de les inoblidables estones de franca conversa i companyerisme, de la seva generositat científica i l'amistat sincera i altruista que perdurà durant tots els seus fecunds anys de docència i mestratge a la nostra Universitat de Barcelona. Que el seu record i el seu exemple, tant en la recerca científica com en el servei vers els estudiants, siguin model per a les futures generacions d'universitaris. És per això que m'ha semblat adient dedicar a la seva memòria aquestes pàgines.

1. Aquest treball s'ha fet en el marc del projecte de recerca BHA2001-3559, dirigit per A. Riera i Melis.

2. Em refereixo especialment a *L'alimentació dels pobres, hostes i servidors al palau pontifici d'Avinyó (1375),* "Acta Mediaevalia", 20-21 (1999-2000), pp. 369-380.

He centrat la doble vessant suara referida —pobres i alimentació— en unes consideracions sobre els primers anys de pontificat de Joan XXII, de 1316 a 1324. Tot i que el papa regnà fins el 1334, m'he limitat a aquesta primera etapa, que tanco quan apareixen les primeres fams que atreuen a Avinyó una nombrosa població d'indigents; quan sorgeixen els grans problemes derivats de l'aparició i debat per l'obra de Marsili de Pàdua, el *Defensor pacis*; l'arribada de Guillem d'Ockam i els conflictes amb els franciscans espirituals —sentenciats amb la butlla *Quia quorumdam* del mateix 1324—, així com el trencament amb el candidat a emperador i ferm opositor del papat, Lluís de Baviera (Lluís IV). A més, he escollit aquest període per ser el dels inicis d'una nova sèrie documental que comença a enregistrar amb precisió les despeses de la Cambra Apostòlica; d'aquestes despeses m'he interessat en especial per les de la cuina (*Expensa pro coquina*) i les de l'almoina (*Expensa pro elemosina ordinaria et extraordinaria*).[3]

1. El Papa Joan XXII (1316-1334)

Hom acostuma a associar Climent V, Bertrand de Goth, (1305-1314) amb el trasllat de la seu pontifícia a Avinyó. Tanmateix aquest papa, que no va anar a Roma després de la seva elecció, va considerar sempre la ciutat eterna seva la seva "seu pròpia", només que la convocatòria del concili de Viena del Delfinat (1311-1312), i la necessitat de tenir a prop la monarquia francesa, frenaren el viatge a Roma. Avinyó fou un dels múltiples llocs on feu estada, però el col·legi cardenalici —ara ja majoritàriament francès— i els tribunals apostòlics s'instal·laren de forma estable a Carpentràs.

A la mort de Climent V, i després de més de dos anys de seu vacant, el conclave reunit a primer a Carpentràs i després a Lió, elegí Jacques Duès (7 d'agost de 1316), antic bisbe de Fréjus (1300) i més tard (1310) d'Avinyó, que escollí el nom de Joan XXII. El nou pontífex havia tingut un paper rellevant en el vergonyós procés obert contra Bonifaci VIII, també al concili de Viena, i fou amic i col·laborador del comte de Poitiers —futur rei Felip V. Pel nadal de 1312 li foren compensats els seus esforços amb la concessió de la dignitat cardenalícia (1312). Originari de Cahors, de complexió i aspecte físics fràgils, així com la seva edat avançada, feien preveure un pontificat de transició; la seva elecció fou una sortida de compromís davant la tossuderia dels cardenals gascons disposats només a afavorir algú del seu

3. M'he valgut de l'edició d'aquestes fonts, tant dels registres del fons "Camerale", "Introitus et exitus", com de registres parcials de despeses, a SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben der Apostolischen Kammer unter Johan XII. Nebst den Jahresbilanzen von 1316-1375,* von Ferdinand Schöningh, Paderborn, 1911 ("Vatikanische Quellen zur Geschichte der päpstlichen Hof-und Finanzverwaltung",vol. II).

grup. Tanmateix les previsions no es compliren i, ben al contrari, el pontificat del nou papa pot considerar-se un dels més llargs del segle XIV, com també fou molt personal i directa la seva acció de govern de l'Església. D'entrada, la decisió presa de no tornar a Roma i d'instal·lar-se a la ciutat d'Avinyó —la coneixia molt bé per haver-ne estat el seu bisbe— inaugurava una altra etapa, coneguda com el pontificat d'Avinyó per uns, o la nova captivitat de Babilònia per altres.

El nou pontífex feu la seva entrada a la ciutat el dos d'octubre de 1316. Disposà que li fossin reservats el palau episcopal, on havia residit fins feia poc, alguns edificis adjacents i el gran convent dels frares dominics, que ja havia acollit temporalment el pas del seu predecessor per la ciutat.

A Joan XXII se l'ha identificat amb el moviment de centralització de l'església i amb la organització del nou sistema fiscal i financer que caracteritzarà el papat d'Avinyó, i a la vegada amb la forta polèmica oberta amb els espirituals franciscans per la qüestió de la pobresa[4bis], i la dura persecució d'heretges, unida amb la organització d'una cort enormement cara i dispendiosa. Molts contemporanis del papa, com el cronista florentí Giovanni Villani, el mateix Dante, Petrarca, els compiladors de les "Flores Historiarum", Álvarez Pelayo, l'autor del "De planctu Ecclesiae" així com els teòlegs protegits per Lluís de Baviera, es compten entre els qui directament o indirecta estigmatitzaren aquest pontificat;[4] però cal tenir en compte que, en pujar al soli pontifici, Joan XXII es trobà amb les caixes del Tresor Apostòlic ben buides, a causa de les més que generoses deixes testamentàries del seu predecessor Climent V, de les dilapidacions dels seus nebots i familiars, de les costoses i continuades guerres d'Itàlia i de la desorganització i desori resultants de dos anys de seu vacant. La recuperació del prestigi perdut i l'exercici d'un paper significatiu en el marc de la política europea i mediterrània requerien la recuperació del poder econòmic dilapidat, cosa que es feu amb la ràpida organització de la fiscalitat eclesiàstica i el nou sistema tributari que gravava els diversos serveis i càrrecs de l'Església.[5] A tot això, Joan XXII hi remarcà una altra faceta en què es complagué d'actuar i d'ésser conegut: la de "pare dels pobres".[6] Uns pobres que, com diu A. Riera, no són contemplats com «el resultado de un mal funcionamiento de los mecanismos de distribución social de la riqueza, el efecto de la concentración de los recursos en manos de unos restringidos colectivos privilegiados, sino un elemento nece-

4. MOLLAT, G.: *Jean XXII, fut-il un avare?,* "Revue d'histoire ecclésiastique", V (1904), p. 522.

4bis. Vid. LAMBERT, M.D.: *The Franciscan Crisis under John XXII*, "Franciscan Studies" (ST. Bonaventure University, N. Y.), X (1972), pp. 125-143.

DAVIS, CHARLES T.: *Ubertino da Casale and Ris Conception of "altissima paupertas"*, "Studi Medievali" (spoleto), XXII (1981), pp. 1-56

5. BERTRAN, PRIM: *El poder de l'Església medieval: organització administrativa i sistema fiscal en el segle XIV,* "L'Avenç", 139 (1990), pp. 66-69.

6. MOLLAT, G.: *Les Papes d'Avignon. 1305-1378,* Letouzy-Ané, París, 1965, p. 511.

sario en el proyecto de salvación diseñado por la Providencia divina».[7] En aquest aspecte hi excel·lí la fundació de la Pignota i l'organització de l'Almoina pontifícia.

2. El serveis als pobres

En tant que continuadors d'una tradició antiquíssima dins l'Església, el papat avinyonenc mantingué des dels inicis el costum de dedicar una part dels seus guanys i pressupost a l'almoina, en les seves més diverses manifestacions. Hom estima que entre el 2,3 i el 19,4 % [8] del pressupost estava destinat a aquesta comesa, en funció de l'estat de les finances o de les enormes despeses que comportaren les guerres d'Itàlia. D'aquesta almoina, una part molt important estava destinada a atendre les necessitats més peremptòries dels pobres, passavolants, captaires i altres menesterosos que atreia la nova capitalitat —ara ja estable— de la cristianitat. Però no eren aquests els únics destinataris de la generositat pontifícia, com veurem més endavant i, com diu M. Mollat, «sfortunatamente le elargizioni non andavano solamente a veri poveri; questi non appaiono nei documenti e rimangono una massa indistinta; si conosce soltanto un ordine di grandezza, per altro poco variabile, delle somme dispensate a questo titolo a loro beneficio. Le elemosine del papa si estendevano anche a istituzioni caritatevoli, sopratutto ospedali, disperse per tutta la cristianità».[9]

A Joan XXII se li ha d'atribuir l'organització inicial i el fet que marqués el futur del sistema caritatiu pontifici.[10] Es consoliden dos tipus de serveis diferents. Un de genèric, l'Almoina Secreta, que tenia la missió —en veurem casos concrets— de subvenir necessitats enormement diverses, des de noves construccions tant pontifícies com dels ordes mendicants, o bé ajuts per a la compra dels imprescindibles llibres litúrgics, robes, hàbits dels religiosos, etc. L'altre servei fou l'*Elemosina pauperum*, que a Avinyó era coneguda amb el nom de Pignota o Pagnotta, derivat dels petits pans cuits i servits als pobres, almenys des del temps de Climent V. La funció bàsica d'aquesta institució era la d'oferir a un nombre de pobres fix (establert en uns tres-cents diaris, sota el pontificat de Gregori XI) l'alimentació quotidiana i ordinària, i a uns altres de passavolants o ocasionals —podien duplicar o triplicar

7. RIERA I MELIS, ANTONI: *Pobreza y alimentación en el Mediterráneo Noroccidental en la Baja Edad media,* dins de "La Mediterrània, àrea de convergència de sistemes alimentaris (segles V-XVIII)", IEB, Palma de Mallorca, 1995, p. 40.

8. GUILLEMAIN, BERNARD: *I papi d'Avignone. Arte, cultura, organizzazione, carità: la Chiesa al passaggio dal medioevo al mondo moderno,* San Paolo, Torino, 2003, p. 33. MOLLAT, MICHEL: *I poveri nel Medioevo,* Ediz. Laterza, Roma-Bari, 2001, pp. 301-302.

9. MOLLAT, MICHEL: *I poveri nel Medioevo,* p. 157.

10. MOLLAT, G.: *Jean XXII, fut-il un avare?,* "Revue d'histoire ecclésiastique", V (1904), pp. 522-534, VI (1905), pp. 34-45. GUILLEMAIN, BERNARD: *La cour pontificale d'Avignon. 1309-1376. Étude d'une société,* Edit. E de Boccard, Paris, 1966, pp. 409-410.

aquella xifra— allò més bàsic, almenys pa i vi. A part, l'Almoina pontifícia acollia de forma extraordinària i en les grans festivitats de l'any litúrgic —les festes cristològiques, les dels apòstols i totes les de la Mare de Déu, i les dels arcàngels o les commemoratives dels anniversaris pontificis— un nombre de pobres,[11] molts dels quals ja rebien habitualment algun tipus de donatiu pecuniari o els aliments mínims (pa i vi). El nombre d'aquests pobres atesos en aquelles festivitats no solien ser excessius, per exemple, una mitjana de 62 a cada refecció oferta, entre el 25 d'abril i 23 de desembre del bienni 1319-1320, i uns 90 la resta de l'any.[12]

En aquesta primera etapa del pontificat, la disponibilitat d'edificis era precària, i els menjars se servien en un lloc digne i espaiós, protegit per uns porxos, adjacents a l'edifici de la Pignota[13] en construcció; però quan es donaven les refeccions extraordinàries i més nombroses aquestes solien fer-se en els diferents convents de mendicants de la ciutat,[14] tant masculins com femenins, la qual cosa permetia que s'hi poguessin acollir i s'hi afegissin també un nombre indeterminat de frares o monges,[15] considerats pobres.

Les despeses fonamentals i regulars eren registrades, durant aquests primers anys, sota el concepte de *Expensa pro elemosina ordinaria et extraordinaria*, sense més distincions. Al front de la institució hi havia l'*administrator et dispensator Elemosine pape*, o *administrator hospitii Elemosine*, Gerald La Tremoliera (1316-

11. Una de les primeres anotacions d'aquest tipus, del 1.I.1317, "pro helemosina pauperum, qui ultra ordinariam helemosinam consueverunt comedere in domo helemosinaria in festivitatibus s. Thome ap., Nativ. Domini, s. Stephani, s. Iohannis evang., ss. Innocentium, s. Thome mart., s. Silvestri et circum. Domini...." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 642);12.V.1317: "feci distribui... in festivitatibus diei Iovis Sancti et Resurrectionis dominice, diei lune sequentis, s. Marchi evangeliste, bb. Apost. Philippi et Iacobi, inventionis s. Crucis, s. Iohannis ante Portam Latinam, apparitiionis s. Michaelis et assentionis Domini..."; 30.VI.1317: "feci distribui p.m.d. Guihelmi de Cucurono loco helemosine prandii pauperum, qui ultra ordinariam helemosinam consueverunt comedere in domo helemosine in festivitatibus Penthecostes et diei lune sequentis, prox. et s. Barnabe ap., s. Ioh. Bap., ss. Ioh. et Pauli mart., bb. app. Petri et Pauli et diei commemorationis b. Pauli,.... 20 fl."(SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 644).

12. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 670 i 680.

13. El 1325, s'anoten despeses "pro reparacione cancellorum et porticuorum ubi pauperes comedunt... 4£., 12 s., 6 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 734).

14. Cal recordar l'estreta vinculació dels mendicants amb la pobresa i la seva atenció, com diu A. Riera, «los miembros de las órdenes mendicantes, ante este avance de la pobreza, procuran excitar desde el púlpito y con el ejemplo cotidiano, la generosidad de las clases solventes, recordándoles que la limosna es una obligación impuesta por Cristo a todos los creyentes, tanto a los prelados… como a los laicos…» (RIERA, ANTONI: *Pobreza y alimentación en el Mediterráneo Noroccidental,* p. 46).

15. 24.XII.1316: "qui fuit vig. Nat. Domini, feci distribui per manum d. Guilhelmi de Cucurono pauperibus religiosis videl. fratribus Predic. et fratribus Min., August., et Carm., sororibus ord. S. Clare, s. Catherine, s. Verani et s. Laurentii Avinion., 60 fl. de mandato pape causa helemosine seu pittancie" (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 642).

48).[16] Sens dubte fou un dels càrrecs més pesants i més compromesos de tota la Casa pontifícia —ara en fase inicial d'organització— ja que s'encarregava d'assegurar-se els diners necessaris, tenir cura dels edificis adients, que estiguessin ben disposats, i amb els servidors i personal imprescindibles i comptar cada dia amb l'assortiment alimentari bàsic i de forma segura.

L'oferta de pa als pobres.

Hom pot apreciar com, des dels inicis del pontificat de Joan XXII (1316), es van reiterant una sèrie de despeses, puntualment anotades en els registres d' *Introitus et Exitus*, del fons *Camerale* o de la Cambra Apostòlica. La part més important n'és la compra continuada de blats de diversa qualitat i composició, tots ells panificables (blat, sègol, ordi, mixtura),[17] junt amb determinades lleguminoses que podien i solien barrejar-se amb el blat (faves, pèsols, guixes, etc.)[18] per tal de fabricar els que eren coneguts com a *panis cum toto* o pans negres.[19] Aquesta doble elaboració de pans —pa negre i pa blanc— responia a l'atenció diferent feta als pobres i passavolants, per una banda, i als servidors, personal i familiars de l'Almoina, per altra, tot i que aital distribució i diferenciació no era de rigorosa observança. Sense cap mena de dubte, tant en aquesta institució com en els esta-

16. Aquest eclesiàstic, antic canonge d'Artonne (diòcesi de Clermont), morí ja vell, el 1348, en plena Pesta Negra. GUILLEMAIN, BERNARD: *La cour pontificale d'Avignon,* p. 415. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 639.

17. La barreja de blats per fer pa es sovint anotada com una operació normal i usual dins de les efectuades pels servidors i treballadors de l'almoina, sota la direcció i ordes de l'almoiner, com per exemple, es registra la setmana de Nadal de 1319: "pro mensuratura 200 saum. et factura mesclature de ordeo cum annona, 12 s. 8 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 663), o la setmana del 22 al 29 de febrer de 1320 "pro mutatura et misclatura bladi, 3 s. 4 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 664).

18. A manera d'exemple, esmentem, el pagament fet el 26.VI.1318 "pro 6 saum. gross. 4 em. garcharum et fabbarum empt. ab Hugone baiulo Castri Novi; ... pro 9 saum. gross. 2 em. de fabis et pizis emptis a dicto Bertrando..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 654). Fins i tot les sumes totals de cada any recullen conjuntament les quantitats pagades reunint tant els blats com els llegums, vegem-ne com a exemple les sumes dels tres primers anys, on hom pot veure com el primer no s'hi especifiquen els llegums:

"Suma bladi per me supra traditi helemosinariis domini nostri est 4442 saumate grosse" (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 645); "Suma bladi traditi per cameram helemosinariis in toto secundo anno est: 6132 saum. gross. 9 ? em. annone 4 saum. gross. 2 em. leguminum" (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 648); "Summa summarum omnium bladorum tertio anno est: 5117 gross. bladi, 6 bricheti pisorum, 15 saum. 6 em. fabarum et greyssarum" (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 655).

19. STOUFF, LOUIS: *Ravitaillement et alimentation en Provence aux XIVe et XVe siècles,* Mouton & Co, Paris-La Haye, 1970, pp. 48-50.

ments més baixos de la societat baixmedieval, el pa i la seva consumició eren bàsics en els seus respectius règims alimentaris, i en constituïen la part més rellevant i inprescindible.[20]

Hom considera, penso que amb certa exageració, que el nombre de pans servits quotidianament arribà a més de deu-mil, i en alguna ocasió fins i tot els trenta-mil[21] (amb tot, en temps de Joan XXII, aquest servei s'ha arribat a situar al voltant dels 67.500 pans setmanals).[22] D'aquí que el pressupost de la Pignota fos normalment —durant tot el pontificat d'Avinyó— el doble del pressupost atorgat i gastat per l'Almoina Secreta.[23]

No obstant, aquestes hipotètiques xifres de pans enfornats i distribuïts cal tenir present que corresponen a pans molt petits, els pes dels quals podia tenir tan sols els cent grams; és per això que cadascuna de les persones ateses rebia pel cap baix uns 7 o 8 panets, o una lliura de pa, fos negre, blanc o d'ambdues qualitats. Aquestes quantitats oscil·len i canvien segons les possibilitats que a cada moment tenia l'Almoina.[24]

La compra del blat per al pa de l'Almoina o Pignota solia fer-se habitualment en els entorns d'Avinyó,[25] com Arles, Manosque,[26] Montpeller, Beucaire, Tarascó, Fréjus, Aigües-Mortes, etc., cosa que sovint implicava transport per mar o pel Roine, amb els consegüents riscos de pèrdua de les càrregues per naufragis.[27] Amb tot, altres vegades

20. GRIEGO, ALLEN J.: *Alimentation et classes sociales à la fin du Moyen Âge et à la Renaissence,* dins "Histoire de l'alimentation", dirig. per J.L. Flandrin i M. Montanari, Fayard, Paris, 1996, pp. 480-481.

21. En el pontificat de Climent VI, degut al fort increment dels pobres acollits, precisament en el marc de les grans mortalitats i fams del 1348. Això explicaria també que aquest any s'ampliessin els serveis de la Pignota amb els jardins de l'entorn i d'alguns edificis eclesiàstics. MOLLAT, G.: *Les Papes d'Avignon. 1305-1378,* Letouzy-Ané, París, 1965, pp. 512 i 515.

22. MOLLAT, G.: *Les Papes d'Avignon,* p. 512.

23. GUILLEMAIN, BERNARD: *La cour pontificale d'Avignon,* p. 412, nota 320.

24. Hom pot contrastar amb els serveis prestats sota Gregori XI. Vid. el ja referit *L'alimentació dels pobres, hostes i servidors al palau pontifici d'Avinyó (1375).*

25. 16.X.1321 "pro blado infrascripto empto per d. G. Latremoliera... diversis pretiis... quod bladum fuit emptum in Venaicino, quarum pretium est in summa 395 £. et 9 d. vien., solvimus... 1095 fl. et 9 s. 1 d. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 689).

26. 24.V.1317 "solvi Petro Balate de Novis recipienti tam per manum suam quam per manum Stephani de Sauro et Hugonis de Fronte pro 1070 saumatis et 3 ? eminis annone per eos empte diversis petiis ad mensuram Avionion... Item pro exepensis pro dicto blado factis..., comprehensis in dicta summa 26 fl. datis pro noli seu portatura dicti bladi de Manosasca et partibus illis usque Avinionem" (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 644).

27. D'aquí que succeeixin coses com s'anota el 5 de febrer de 1318, "perierunt tamen de dicto blado in Rodano 18 saum. gross. 4 em." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 646). I igualment que entre les despeses s'hagi de comptar amb el pagament de vaixells per al transport, "item de 8 naviis emptis per eum Bertrando A[rnaldi] pro portando dictum bladum et quedam alia" (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 647).

calia anar molt més lluny, com la primavera de 1319, en què s'anoten entrades de blats "per eos [els administradors] emptis in partibus Lugdunensibus",[28] o la tardor del mateix any 1319 en què es compraren "in partibus Gebennenibus et Borgondie".[29] Els compradors, gestors i intermediaris de les compres de blats foren gent molt diversa, en tant que en aquest període no hi havia un lloc ni uns únics assortidors. Als registres de comptabilitat s'hi troben gent com "Iosse iudei, qui missus fuerat pro blado predicto et alio"[30] —un jueu ben actiu al servei de l'Almoina i de la cúria durant el bienni 1317-1318— o un altre jueu, "Boniusà Cassini habitatore Rupis Maure";[31] o els blats "emptis [1.III.1320] ab Andrea Bontos, mercatore de Valencia".[32] Les compres de blat, tant si es feien en indrets llunyans com propers, comportaven les despeses de trasllats,[33] mesuratge[34] i conservació en les sitges i llocs adequats,[35] que s'anaven construint al redós del nou edifici de la Pignota o en dependències provisionals.[36] I sempre requerien una especial cura per evitar que el gra es malmetés,[37] per l'acció de la humitat, dels rosegadors o dels lladres.

Normalment la institució no fabricava els pans, sinó que facilitava les quantitats de blats necessàries als forners de la ciutat, els quals s'encarregaven de pastar, enfornar i lliurar el nombre de panets necessaris quan corresponia.[38] El trasllat dels

28. Són diverses les entrades d'aquest any que s'adquiriren en aquesta àrea (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 668) i continuaren en els anys següents (Ibid., pp. 678, 689).

29. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 667.

30. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 646.

31. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 700.

32. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 667.

33. Serveixi d'exemple, l'anotació de 26.VI.1317: "...pro 59 saum. gross. 2 em. annone empte a Bertrando Iohannis, baiulo Berbentane et pro 36 saum. gross. ordei empti ab eodem solvi eidem cum portatura de Berbentana usque Avinionem..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 654), o la del'11.XII.1319: "...inclusis in dicta summa expensis factis pro portatura dicti bladi ab hospitio dictorum venditorum usque ad horreum Helemosine..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 667).

34. Anotació del 24.V.1317: "...et pro reponendo et mensurando bladum in horreo Avinion. 40 s. p. mon." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 644); del 23.VI.1317: "Item pro salario botigarum, mensuratura dicti bladi et expensis factis per dictum Petrum solvi 9 £. 9s. p. mon." (Ibid.).

35. Anotació del 22 d'agost de 1320: "...pro reparacione orreorum s. Benedicti scil. pro portis, clavis, tegulis, magisterio 4 £. 4 s. 8 d. ob." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 677).

36. El 1323 s'anoten les despeses fetes "in tegulis, clavis, una poste pro copertura domus, ubi panis computatur, et magisterio et mutatura bladi, 12 s. 8 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 713).

37. Observeu, per exemple, aquesta anotació, de la setmana del 18 al 25 de gener de 1320: "pro bladis resolvendis et trapalandis, ne putrefiant, 7 s. 6 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 663).

38. En aquest període cronològic i en aquest àmbit territorial el forner tendeix a controlar tot el procés de fabricació del pa, fins al punt que "le fournier tend à devenir un véritable boulanger" (STOUFF, LOUIS: *Ravitaillement et alimentation en Provence aux XIVe et XVe siècles,* p. 37).

pans es feia en contenidors adequats, cabassos d'espart,[39] sacs[40] o recipients de fusta, i eren dipositats i conservats en un espai propi, un gran rebost.[41] El recompte[42] i la distribució dels pans es realitzava en un lloc adequat, un edifici específic,[43] quan encara no s'havia acabat la construcció del definitiu edifici de la Pignota,[44] proper a la comanadoria de Sant Joan de Jerusalem, al costat de la muralla del segle XIV.[45]

En els moments d'esplendor de la Pignota, —sobretot en temps del papa Innocenci VI (1352-62)— s'observa que el pa era fabricat amb farina formada a parts iguals de blat, ordi i sègol, i de cada *saumada* se n'obtenien entre 500 i 700 panets.[46] En anteriors estudis ja havíem proposat una quantitat de pa diària per a cada pobre al voltant dels 1,08 kgr.,[47] quantitat que es confirmaria amb les referències que es donen per a l'any 1319.[48]

Com veurem també amb la resta d'aliments, hi hagué un altre sistema d'obtenir el pa per als pobres, de caràcter extraordinari. Es tracta de traspassar-los les restes del pa sobrer dels grans àpats celebrats a la taula papal, tot i que acostumaven a ser compensats econòmicament amb el pressupost de l'Almoina.[49] En aquest cas, a diferèn-

39. 22.VIII.1320: "pro 15 cabasciis ad portandum panem et reponendum in saccis, 10 s." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 677); 1324: "pro 12 cabassiis pro recipiendo panem..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 725).

40. 1324, "pro 8 saccis ad ponendum panem, 20 s." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 724).

41. El 1325 es paga "calce ad reparandum domum in qua tenetur panis Elemosine..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 742).

42. "pro reparatione porticus ubi panis numeratur..."; "pro reparatura porticus ubi panis computatur... 72 s. 9 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 743).

43. D'aquest edifici, una anotació de 1321 en diu: "in tegulis et magisterio pro copertura domus, in qua panis datur, 7 s. 8 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 688).

44. Una anotació de 1323 fa pensar que aquest any deuria acabar-se l'edifici: "...pro copertura domorum Pinhote in 400 tegulis, salario 5 magistrorum, calce, manobris 50 s. 10 d. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 699).

45. Un interessant i precís mapa d'Avinyó en temps dels papes a GUILLEMAIN, BERNARD: *La cour pontificale d'Avignon,* carte 2.

46. MOLLAT, G.: *Les Papes d'Avignon,* , p. 515.

47. BERTRAN, P.: *L'alimentació dels pobres, hostes i servidors al palau pontifici d'Avinyó,* p. 374.

48. El 17.VIII.1319, s'anota: "G. Latremoliera, administrator Helemosine Pinhote pape, et fr. Petrus Sicardi, helemosinarius eiusdem, dixerunt se expendisse in pane dicte Pinhote pro pauperibus et familia [Pinhote] in I septimana proxim. Preterita videl. A 10 aug. usque ad diem presentem incl. 85 saum. gross., saum. qualibet de 10 em., et 2 em. annone ultra; in eadem septimana dixerunt se expendisse de vino 10 ? saum." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 659).

49. Podem referir com un dels exemples, l'anotació de 1328: "Item cum in festo facto propter matrimonium contractum inter dominum Arnaldum de Trianno, nepotem domini nostri pape et dominam Constanciam de Narbona, pro quo festo dominus noster mandavit expensas solvi per Cameram, superessent 2.000 panes empti pro dicto festo, qui quidem panes fuerunt post modum expensi in elemosyna Pinhote, dixerunt se solvisse pro dictis panibus magistro Raimundo de Felenono, panatario domini nostri pape 16 £, 13 s., 4 d. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 758).

cia de l'habitual pa negre, es consumia pa blanc, per a la fabricació del qual s'havien comprat diverses "emine pulcre annone".[50] Aquest pa sobrer era d'alta qualitat, encara que sec i, per tant, no utilitzable o aprofitable per a nous serveis a la mesa pontifícia, sempre d'alta exigència. Aquesta forma d'aprofitament deuria repetir-se quisap-les vegades, i de forma reiterativa, però només s'anotaven als registres de despeses quan s'ordenava alguna compensació, i aquestes només es feien en casos de grans quantitats de pa reaprofitat però mai per sobres de poca rellevància.

Tanmateix l'assortiment de pa estava en funció de les possibilitats del mercat de gra i, en anys d'escassetat, com el 1320, la Pignota optà per substituir les ofertes de pa —tant als pobres ordinaris com extraordinaris— per una quantitat de diners: "in pecunia data in campo loco panis, cum panis eis deficeret... 6 £. 9 s.";[51] "item defecit eis panis pro Pinhota et dederunt pecuniam... 31 s. 8 d."[52] La manca de blats obligà diverses vegades del mateix any 1320 a fer desplaçar el mateix administrador de l'Almoina o Pignota a la recerca d'aquesta matèria prima bàsica, però d'aquests viatges en desconeixem l'efectivitat.[53] Altres vegades, l'escassesa de blat i, per tant, de pa, era deguda a causes d'infortuni, com és el cas de les freqüents inundacions fluvials que deixaven inservibles un temps les moles de triturar els grans,[54] o malmetien el blat guardat als cups.

El vi

Enfront de les periòdiques anotacions —normalment setmanals— de despeses relacionades amb la compra de blats, en canvi, són molt escadusseres les que fan referència a la compra de vi. Això contrasta amb la molt freqüent adquisició de diversos vins de qualitat, de molt variades procedències, que es fan i s'anoten amb destinació a la mesa del papa i del palau apostòlic.[55] Tanmateix queda fora de dubte que el vi era servit, i de manera abundosa, als pobres tant ordinaris com extraordinaris. S'anoten sempre compres a l'engròs, com les 217 *saumate*[56] (o sigui 23.870 l.) al segon any de pontificat —no n'hi cap el primer any—, o la compra també

50. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 127.

51. Anotació de la setmana del 2 al 9 de maig (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 665).

52. Anotació del 22 d'agost (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 677).

53. Anotacions registrades el 22 d'agost, tot i que la despesa s'hagués fet anteriorment: "...pro loguerio unius roncini pro 2 diebus, quibus fuit ipse d. Geraldus [Latremoliera] Aurasice et pro blado procurando, 8 s."; "pro loguerio unius roncini, quem duxit d. Geraldus [Letremoliera] per comitatum Venaicini pro bladis emendis, 6 s. 7d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 677).

54. 28.III.-4.IV.1320: "in pecunia data pauperibus loco panis, cum propter inundacionem aquarum non possent moli blada, 17 £." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 665).

55. VERDON, JEAN: *Boire au Moyen Age,* Perrin, Paris, 2002, p. 141.

56. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 648.

única, pel juny de 1318, de 102 *saumate*[57] (equivalents a 11.220 l.). El mateix esdevé el 1319, en què pel mes d'agost es fan dues compres de 148,5 i 100 *saumate*.[58] I tornem a trobar només dues compres en dos moments diferents el 1322,[59] i de forma idèntica es repeteix també l'any següent, 1323.[60]

L'escassesa o raresa d'anotacions relacionades amb la compra de vi —tot i que són a l'engròs— té també la seva explicació pel fet que una bona part del que s'oferia als pobres era el vi vell que sobrava dels cellers de palau, de les collites anteriors i que calia gastar com més aviat millor per a paladars poc exigents.[61] Igualment es servia als pobres els vins que sobraven dels banquets i festes, i que s'havien exposat durant temps a temperatures diverses o s'havien embrutat i, per tant, no podien retornar-se als bocois ni tampoc era prudent o acceptable conservar-los i servir-los en posteriors àpats a la mateixa taula pontifícia. Fet i fet aquestes foren pràctiques habituals a la taula principesca de la baixa Edat Mitjana, com ho recullen les "Ordinacions palatines" de Pere el Cerimoniós, on s'especifica que el vi sobrer, el pa dur, la fruita podrida, el formatge agre i, en general tots els

57. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 654.

58. Donem com a curiositat les anotacions d'aquest any: "pro 148 ? saum. de vino receptis et emptis per eum [G. Latrem.] in vindempniis proxime preteritis a Michaele Palhacerii, procuratore ecclesie de Urgone (saum. aportata Avinionem de Urgone et posita in doliis, 15 s.) valent 111 £. 4 s. 6 d. vien."; "item pro 100 saum. vini emptis per eum [G. Latrem.] in ripa Rodani et reditis in dolis (saum. 15 s. 3 d. vien.) et ultra pro toto 3 s. 10 d. et ob., que ascendunt 76 £. 16 s. 6 d. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 668).

59. 23.I.1323: "...et pro 18 botis vinariis plenis vino emptis ab eodem... ad rat. 50 s. 6 d. pro bota, que ascendunt 46 £. 19 s. inclusis pro portatura 30 s." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 689). El 4.VIII.1323: "Item pro 14 ? saum. vini emptis per Geraldum [La Tremoliera] et receptis per eum Bellicadro et Tarascone ... cum portatura, solvimus d. Geraldo 89 £. 7 s. 9 d. vien. in 4 £. 9 s. 4 d. tur. Gross. c. o r. et 13 d. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 690).

60. El 16.VII.1323, s'anoten aquestes dues adquisicions de vi: "120 saum. vini empti ab eo [Michaeli, clavario Urgonis] per Geraldum [La Tremoliera] et recepti yeme proxime preterita, quod precium ascendit 55 £. 4 s. vien."; "Item pro 184 saum. vini emptis et receptis yeme proxime preterita per d. G. Latremoliera a magistro Guillelmo 92 £. vien. in 4 £. 12 s. tur. Gross. c. o r.; pro expensis portature vini solvimus d. Geraldo, qui vinum fecerat portari a Castro Novo usque Avinionem pro expensis portature vini 14 £. 15 s. vien. in 14 s. 9 d. tur. Gross.; pro 96 saum. vini emptis per d. Geraldum Balneolis yeme prox. preterita inclusa portatura solvimus d. Geraldo 55 £. vien. in 55 s. tur. Gross." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, pp. 701-702).

61. Anotació del 22.IX.1319: "item pro portatura 10 saum. de vino a palatio usque ad domum Helemosine de vino veteri, 3 s. 6 d."; el 5.X.1319: "item pro portatura 10 saum. de vino antiquo..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 661); 5.X.1319: "pro reparatione 15 vasorum et emptione vindemie ad reparandum quandam quantitatem vini veteris, portatura et reportatura vini reparati, circulis et amarinis hac magisterio, loguerio barralorum, 12 l. 14 s. 6d. ob." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 662). I el 16.V.1320: "pro portatura 33 saum. de vino a palatio ad hospitium helemosine 12 s. 7 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 665); 1324: "pro portatura 14 saum. De vino a palacio usque ad domum helemosine, 5 s. 6 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 724).

aliments en estat deficient, s'han de posar a part per donar-los als pobres.[62] Altres vegades el vi, sobretot si era de poca qualitat, procedia de les col·lectes del delme o dels censos pagats al papa en concepte dels drets dominicals; aleshores, el vi ja elaborat o per elaborar, es traslladava als cellers d'Avinyó i als recipients de l'almoina o Pignota, per al consum dels pobres.[63]

Fos quina fos la procedència i qualitat del vi, se'n guardava el més imprescindible per al servei quotidià en recipients adients (*vasorum vinariorum*) que havien de ser restaurats tot sovint.[64]

De tota manera, una altra beguda servida fou l'aigua.[65] Però el consum d'aigua no es paga i, per tant, no apareix en les relacions de despeses. Sí surten, en canvi, anotacions derivades del seu ús i guarda, a través de les reiterades referències a les periòdiques neteges dels pous o la compra de barralets[66] i càntirs per traslladar-la i servir-la a taula.

El companatge

Sempre seguint el tret reiterat d'oferir una dieta senzilla però suficient,[67] el pa i el vi s'acompanyaven d'un companatge variat d'acord amb el període litúrgic i el ritme climatològic, tot observant els deguts preceptes penitencials d'abstinència. A diferència d'altres posteriors registres de comptabilitat, en aquests de l'etapa inicial de Joan XXII, no hi trobem els detalls de despesa i consum quotidià dels productes que conformen el companatge, com a molt són anotacions setmanals. Tanmateix, les anotacions globals fetes en aquest apartat són prou indicatives per observar-hi una certa varietat, com les que volem reportar:

62. MONTANARI, MASSIMO: *El hambre y la abundancia. Historia y cultura de la alimentación en Europa,* Crítica, Barcelona, 1993, p. 89.

63. El 1325 hom anota: "Item dixerunt se emisse decimam racemorum ecclesie Urgonis precio 130 £. vien., quibus racemis seu vindemia collectis dixerunt se inde recepisse 310 saum. vini, de quibus dixerunt se fecisse apportari seu conduci pro usu Elemosine domini nostri pape apud Avinionem 150 saum. vini, pro quibus colligendis, trolhandis, et apud Avinionem conducendis dixerunt expendisse 26 £., 17 s., 6 d. vien.» (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 742).

64. Entre les múltiples anotacions dedicades a aquest capítol, són il·lustratives les del 1323 (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 712), i també les de 1325: "pro reparacione 30 vasorum vinariorum tam magnorum quam parvorum, scilicet, pro circulis, viminibus, doguis, 20 dietis magistrorum reparantium dicta vassa, 10 £., 13 s., 1 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 742).

65. STOUFF, LOUIS: *La table provençale. Boire et manger en Provence à la fin du Moyen Age,* Édit. Barthélemy, Avignon, 1996, p. 44.

66. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 658.

67. MOLLAT, G.: *Les Papes d'Avignon (1305-1378)*, Letouzey-Ané, París, 1964, p. 512.

17.VIII.1319: "G. Latremoliera, administrator Helemosine pape, et fr. Petrus Sicardi, helemosinarius eiusdem, dixerunt se expendisse in una settimana proxime preterita [10-17 agost] in potagio, carnibus, ovis, oleo, coquina, quadam pala ferrera, 112 s. 1 d. dicte monete".[68]

28.III.-4.IV.1320: "...in piscibus, carnibus, potagio pro pauperibus, 8 £ 5 s. 6 d."[69]

4-11.IV.1320: "...in potagio, carnibus, ovis, oleo et aliis pro pauperibus, 8 £ 3 s. 2 d." [70]

22.VIII.1320: "…dixerunt se espendidisse in potagio, fabis, carnibus, ovis, oleo, sale pro pauperibus in I septimana prox. preterita, 6 £ 13s. 10d. vien."[71]

25.X.1323: "tradidimus dicto G. La Tremoliera, administratori Helemosine domini nostri, pro emendis carnibus, piscibus, ovis, candelis et specibus, potagio pro ipsis helemosinariis et pauperibus, 200 fl."

28.I.1324 "tradidimus dicto d. Geraldo pro expensis pecuniariis videl. emptis et emendis carnibus, piscibus, ovis, candelis, caseis, specibus, potagio et aliis pro helemosinariis et pauperibus, 207 £ 19 s. 8 d. vien."[72]

Evidentment, totes aquestes anotacions i moltes altres similars són ben poc precises en quant a la composició i quantitat del companatge, ben diferentment de la minuciositat dels comptes de les compres per a la taula pontifícia. Amb tot s'hi observa una certa varietat en la composició dels aliments oferts als pobres, que inclou carns[73] —només la de porc,[74] normalment salada,[75] és l'única que s'especifica i segurament fou la que se serví de forma més abundosa, com a pròpia dels pobres i de les classes socials més baixes[76]— peix, ous, formatges i una mena de sopa o potatge,[77] òbviament líquid, que se servia en bols o escu-

68. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 660.
69. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 664.
70. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 665.
71. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 676.
72. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 714.
73. Tanmateix cal dir que la carn és un aliment reiteradíssim, i ho són també les eines de la cuina per tallar-la i preparar-la i servir-la. Vid. 1321: "pro una tabula ad sindendum carnes...", entre altres despeses (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 688), i el 1324, "pro... uno gladio pro carnibus scindendis..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 725).
74. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 663 i 699 i 712. El 1324: "...pro 3 porcis emptis provisione hospicii cum expensis pro dict. Porcis..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 724).
75. El 1334, tot i que es fora del nostre marc cronològic, s'anota: "pro 2 porcis salsis pro provisione hospicii, 42 s." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 797).
76. GRIECO, ALLEN J.: *Alimentation et classes sociales à la fin du Moyen Âge et à la Renaissence,* dins "Histoire de l'alimentation", dirig. per J.L. Flandrin i M. Montanari, Fayard, Paris, 1996, p. 489.
77. Sobre les possibles composicions del potatge, vid. LAURIOUX, BRUNO: *Manger au Moyen Âge. Practiques et discours alimentaires en Europe aux XIVe et Xve siècles,* Hachette, Paris, 2002, pp. 22-23. Com, diu l'autor, «Les potages offrent toutes les déclinaisons du bouilli et du mijoté». A

delles[78] de ceràmica i que tot sovint s'havien de canviar i reposar per la lògica trencadissa.[79] Les faves, una de les lleguminoses esmentades amb més reiteració en els llistats,[80] juga un paper important en la elaboració de molts d'aquests potatges, propis del sistema alimentari de les classes socials més pobres o del món camperol,[81] pel seu fàcil conreu i baix cost.[82]

No hi manca una referència a les espècies, també de forma genèrica, sense fixar quines eren les emprades i d'on procedien. Són abundoses i enormement variades a la taula pontifícia,[83] però en canvi tot fa pensar que eren reduïdes i escasses a la cuina dels pobres, només el suficient i indispensable per amortir possibles mals sabors, mala conservació, etc. El pebre i el safrà són les dues que apareixen esmentades de manera expressa en comptes d'anys posteriors als que aquí analitzem.[84]

causa de la parquedat de les referències arxivístiques es fa molt difícil una interpretació del "potatge", més enllà d'una mena de brou amb farines, més o menys espès.

78. Les anotacions d'aquests estris són reiteradíssimes al llarg dels registres de comptabilitat. Vegeu-ne alguns exemples: 22.VIII.1320, "Item pro 100 scutellis, 2 pelviminibus, scisoriis necessariis, 13 s."; "Item pro 100 scutellis, ciphis, cisoriis et broccis, 15 s."; "Item pro scutellis pro pauperibus scilicet..."; "pro 100 scutellis, 12 cisoriis, 12 grasaletis et quadam cornuta, 15s." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 677). 1321, "Pro 100 scutellis pro pauperibus necessariis, 11 s. (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 687).

79. PIPONNIER, FRANÇOISE: *Du feu à la table: archéologie de l'équipement de bouche à la fin du Moyen Âge,* dins "Histoire de l'alimentation", dirig. per J.L. Flandrin i M. Montanari, Fayard, Paris, 1996, p. 533.

80. Són també importants en l'oferta alimentària d'altres institucions similars, com la Pia Almoina de Barcelona. Vid. LÓPEZ PIZCUETA, TOMÁS: *El "mal any primer": alimentación de los pobres asistidos en la Pía Almoina de Barcelona: 1333-1334,* Actes del I Col·loqui d'Història de l'Alimentació a la Corona d'Aragó", IEI, Lleida, 1995, vol. II, pp. 617-618.

81. CORTONESI, ALFIO: *Autoconsomation et marché: l'alimentation rurale et urbaine au bas Moyen Âge,* dins "Histoire de l'alimentation", dirig. per J.L. Flandrin i M. Montanari, Fayard, Paris, 1996, pp. 424-425.

82. GRIEGO, ALLEN J.: *Alimentation et classes sociales à la fin du Moyen Âge et à la Renaissence,* p. 489.

83. ALIQUOT, H.: *Les épices a la table des papes d'Avignon au XIV siècle,* "Manger et boire au Moyen Age. Actes du Colloque de Nice (15-17 octobre 1982)", CNRS, Nice, 1984, vol. I, pp. 131-150. A manera d'exemple força il·lustratiu, volem reportar aquesta anotació de compra d'espècies per a la taula pontifícia, del desembre de 1320: "Facto computo cum Philippo de Crusolis, domicello domini nostri, de rebus infrascriptis, emptis per eum in Monte Pessulano pro papa, videlicet, pro 2 carguis et 1 ? lb. zucare Caphetine, 10 £., 5 s. tur.; pro 25 lb. de gingibero, 6 £ 5 s.; pro 25 lb. de canella, 79 £. 6 d. tur.; pro 1 lb. Spicanardi, 10 s., 6 d.; pro 8 lb. de gariofilo, 4 £.; pro 12 lb. de anisio, 8 s.; pro 100 massapanis, 20 s., 6 d. tur." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 408). El 1324 a més afegien "pro 1 quint. 3 ? lb. zucare de Babilonia, 19 £., 9 d. tur." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 455).

84. Vid. el nostre treball, *L'alimentació dels pobres, hostes i servidors al palau pontifici d'Avinyó (1375),* "Acta Mediaevalia", 20-21 (1999-2000), pp. 369-380.

La varietat dels aliments servits s'ampliava lleugerament per als malalts i pels mateixos servidors i personal de l'almoina o Pignota.[85] En aquests casos les anotacions denoten com a tracte diferencial la compra i oferta d'aus o de gallines.[86] I encara en determinades festivitats de l'any, sobretot per Nadal, solien rebre alguna cosa més, com neules i nèctars, a més de les referides aus.[87] Aquest tipus senzill i sever de menú no és gaire diferent al que era servit per moltes altres institucions similars a diversos indrets d'Europa, especialment als Països Baixos.[88]

Higiene

La reiterada simplicitat dels llibres de comptes deixen poc marge per a anotacions d'aquest tipus. Tanmateix volem fer notar com els pobres atesos al menjador de palau o de la Pignota, s'haurien de rentar les mans o altres parts del cos abans d'accedir al refectori. Les compres de roba d'eixugar-se permet acceptar aquesta hipòtesi: "...pro lotrici pannorum pro ablucione [pauperibus] 350 pec. pannorum, 14 s., 3 d. ob."[89] Precisament el nombre de peces de drap que s'adquireixen és coincident amb el de pobres numeraris o fixes que s'accepten durant aquests anys. Entre els teixits utilitzats hi ha els draps "ad tergendum pedes pau-

85. 21.X.1321: "…tradidimus d. Geraldo Latremoliera, helemosinario pape, pro expensis factis et faciendis pro pauperibus et helemosinariis cum familia, tam in carnibus, piscibus et aliis comestibilius, facturis vestium pauperum, gagiis familiarium et servitorum, mensuraturis bladorum et aliis multis, 400 fl." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 690).

25.X.1323: "...tradidimus dicto d. G. La Tremoliera, administratori Helemosine domini nostri, pro emendis carnibus, piscibus, ovis, candelis et specibus, potagio pro ipsis helemosinariis et pauperibus, 200 fl." 28.I.1324: "...tradidimus dicto d. Geraldo pro expensis pecuniariis videl. Emptis et emendis carnibus, piscibus, ovis, candelis, caseis, specibus, potagio et aliis pro helemosinariis et pauperibus, 207 £, 19 s., 8 d. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 714).

86. 17.VIII.1319: "Item in potagio, carnibus, piscibus, ovis, caseis, oleo, pullis pro infirmis et aliis minutiis pro se ipsis helemosinariis et familia, 57 s. 2 d. ob. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 660). 17-24.VIII.1319: "Item in potagio, carnibus, piscibus, oleo, caseis, pullis, avibus pro infirmis et aliis pro se ipsis helemosinariis, 60 s. 4 d. ob. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p.661). 9-16.V.1320: "in potagio... amigdalis, pullis, millegranatis, pro se et quibusdam familiaribus infirmis" (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 665); 23-30.V.1320: "...in pullis, caprellis, amicdallarum, agriotis pro se... et infirmis" (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 665); 22.VIII.1320: "Item in potagio, carnibus, piscibus, ovis, oleo, fructibus et aliis pro se ipsis helemosinariis, 51 s. 8 d. ob. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 676). Queda obert l'interrogant sobre què pot incloure aquest "et aliis pro se..."

87. 28.XII.1321: "...in potagio, carnibus, piscibus, ovis, salsis, cirogrillis, gallinis, nebulis et nectare in nativitate Domini, 4 £ 1 s. 3 d.; pro 3 porcis salsandis, 6 £ 3 s., 9 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 688).

88. MOLLAT, MICHEL: *I poveri nel Medioevo,* pp. 312-313.

89. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 687.

perum",[90] perquè s'observava el precepte i costum d'acollir els pobres —almenys en els períodes litúrgics penitencials— rentant-los i eixugant-los els peus.[91] És també coneguda la cura de l'aigua subministrada i la seva conservació en pous degudament i periòdicament netejats,[92] com hem indicat abans.

Cura dels malalts

L'Almoina papal tenia una atenció específica dels malalts, sobretot dels servidors, familiars i pobres alimentats de forma estable.[93] En aquest sentit, l'Almoina es feia càrrec de despeses extraordinàries ja sigui comprant directament xarops i medicines, cercant i pagant els metges adients i suficients,[94] pagant els cuidants dels malalts,[95] o bé atorgant algun tipus de subvenció pecuniària per compensar allò que el servidor, criat o familiar de l'Almoina hagués hagut de desembossar prèviament, a causa de malaltia.[96] Es troben també, ben sovintejades, donacions genèriques,

90. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 662 i 677.

91. Costum i pràctica que apareix en regles i estatuts d'altres ordes, com les de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, dedicat especialment a atendre pobres, pelegrins i malalts. Ho recorden les ordinacions de 1181, que dono en la seva versió catalana: «Item en les II caremes cascun dissapte fahien venir XIII pobres als cals lavaven los peus e a cascú donaven camisa e bragues e sabates noves...» (MIRET I SANS, JOAQUIM: *Les cases de Templers y Hospitalers en Catalunya*, Barcelona, 1910, p. 542).

92. Anotació de la setmana del 27.VI-4.VII.1320: "...purgatione putei pro pauperibus, 6£. 13d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 666).

93. 1321, s.d.: "pro infirmitatibus Bernardi de Fonte, Bernardi Molas, Petri Natalis et Guillermi de San Germano servitorum Elemosine, in sirupis, zucara, cristeriis, amicdal., aqua rosacea ordeacea servitoribus et medico et aliis medicinalibus, 5 £ 15 s." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 687).

94. Poden servir d'exemple les següents anotacions de 1320: "uni magistro in medicina pro quodam servitore curando..."; "pro rebus medicinalibus pro 2 servitoribus infirmis et salario unius medici, 17 s. 6 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p.677); 1322: "pro salario unius medici, qui medicavit tibiam fratris Berengarii, 66 s."; "pro rebus medicinalibus pro tibia fratris Berengarii Galhardi elem., 37 s."; "pro sepultura Bernardi Molas servitoris, medicis et rebus pro infirmitate sua, 33 s. 8 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 688). Continuen en un altre enregistrament del mateix any: "...in syrupis, cristeriis, zucara et aliis rebus medicinalibus pro fr. Berengario Galhardi, 14 s. 2 d."; "in rebus medicinalibus pro fr. Berengario scilicet zucara, siropo, emplaustris, cristeri, 22 s. 1 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 699). El 1323: "in siruppis, rebus medicinalibus pro duobus servitoribus et salario unius medici surgici, 48 s. 5 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 712).

95. Anotació de la setmana del 8 al 15 de febrer de 1320: "...pro infirmitate Arnaldi Iordani, servitoris helemosine, pro 5 septimanis quibus fuit graviter infirmus, pro salario medici et servitoris et rebus medicinalis, 78s." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 666).

96. Vegeu-ne l'exemple en aquesta anotació del 10.VIII.1318: "per cameram de mandato domini nostri fr. Guillermo de Flandria, qui missus fuerat ante per dominum nostrum in Flandriam, pro necessariis suis in infirmitate sua, 5 fl. auri" (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 652).

sense destinatari concret, a favor dels diversos hospitals avinyonencs que acollien pobres malalts,[97] ja sigui per comprar paraments de llit, robes o remeis.

A més de les medecines i xarops, hom tenia cura de la compra i servei d'aliments adequats a les malalties i a l'estat dels pobres malalts atesos —no s'especifica on—; aquests aliments pràcticament són aus,[98] fruits i vi —sense determinar.[99]

Donat que una part dels malalts atesos acabaven morint, els registres recullen amb certa freqüència, i en una mateixa anotació, les despeses per atenció mèdica i les de l'enterrament,[100] que anava a càrrec de l'Almoina, així com també els posteriors sufragis pels difunts.

Acollida de pelegrins i socors a captius

Un altre apartat que ateny els serveis de l'Almoina és el corresponent als pelegrins. El seu nombre fou gran a Avinyó d'ençà mateix de la instal·lació del papat. La Pignota o Almoina podia subvenir-los amb aliments bàsics (almenys pa i vi), amb diners o amb roba, o totes aquestes coses a la vegada. El nombre d'atesos en aquest període no fou excessivament gran: quatre, per exemple, són els socorreguts el dia 4 d'abril de 1318.[101] Anys més tard, a darreries del pontificat de Joan XXII, el pas de pelegrins que s'adreçaven a Sant Jaume de Galícia és molt més freqüent,

97. 6.I.1317: "feci distribui de mandato domini nostri pauperibus iacentibus infirmis per hospitalia Avinion., 47s. 6d. tur. pro helemos."; 2.II.1317: "Item tradidi d. Ademario Amelii distribuendos pauperibus iacentibus infirmis per hospitalia Avin., 30s. tur." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 642); 6.I.1317: "feci distribui de mandato domini nostri pauperibus iacentibus infirmis per hospitalia Avinion., 47s. 6d. tur. pro helemos." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 642).

98. El 1325, s'anoten "pro... pullis, fructibus, gallinis, carnibus edulinis et vitulinis pro fr. Petro et quibusdam aliis infirmis..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 735). L'oferta d'aus per als malalts apareix en moltes altres institucions caritatives similars, vid. per exemple, les ordinacions de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, de 1181: «Item en III jorns de la setmana los malaltes solien haver carn fresca de porch y de moltó e qui d'ayssò no podia menjar havia galines» (MIRET I SANS, JOAQUIM: *Les cases de Templers y Hospitalers en Catalunya*, p. 541).

99. Anotació de la setmana del 18 al 25 de juliol de 1320: "...fructibus, vino pro infirmis... 71 s." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 666). El 1324, en canvi, l'anotació és més explícita: "...in syrupis, medicinis, vino millegranatorum et aliis rebus medicinalibus pro fratre Berengario Galhardi et duobus servitoribus... 47 s.", tot i que es tracta de personal de l'Almoina i no de pobres (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 725).

100. Proposem l'exemple de l'anotació feta la setmana de l'1 al 8 d'agost de 1320: "...pro gacgiis Geraldi Gintardi, servitoris Elemosine nunc defunti, pro 6 septimanis, 7 s. 6 d.; prop. Sepultura eiusdem, videl. in cereis, candelis, torticiis, rebus medicinalibus pro infirmitate sua, quodam panno cirico deaurato conducto, fovea, cauto et aliis necesariis, 78 s. 8 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 666).

101. "…fuerunt distributi per cameram 4 peregrinis pauperibus de mandato domini nostri pro 4 tunicis et 4 brachis 40s. 11 d. ob. p. mon." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 652).

però en canvi ja no se'ls atenia ni al menjador ni al guarda-robes, tan sols se'ls donaven unes quantitats de diners que es poden qualificar més aviat de migrades o testimonials.[102]

També poden incloure's en aquest apartat els auxiliats per haver estat robats o saquejats durant els seus viatges d'anada a Avinyó, especialment si s'adreçaven a la cúria o eren càrrecs i dignitats eclesiàstiques d'alguna rellevància.[103] En canvi són més significatives i reiterades les despeses fetes per a redempció o visites de captius[104] i atenció als que estaven presoners en les fortificacions properes a Avinyó, com Chateauneuf.[105] Igualment es destinen almoines per atendre les primeres necessitats dels presoners recentment alliberats,[106] com es feia a altres institucions religioses.[107]

102. Com a exemple, les anotacions de 1330: "fecimus distribui pro domino nostro quibusdam peregrinis pauperibus peregrinantibus apud Sanctum Iacobum, 30 s., 6 d. vien."; o també "pro elemosina ex precepto domini [pape] tradidimus IV peregrinis pauperibus, 4 d. tur. gross." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 773).

103. El 12.VII.1319, es fa aquesta anotació: "traditi fuerunt fr. Colde, priori provinciali Boemie et de ord. Predicat., qui derobatus fuerat, ut dixit, veniendo ad curiam, de quibus extat littera sigillo suo sigillata, 50 fl." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 658).

104. 8.VIII.1320: "fuerunt assignati Petro Raynoardi de Baucio Arelat. dioc., pro visitandis captivis ultramarinis, ubi accedere habebat, 100 fl." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 674).

105. GUILLEMAIN, BERNARD: *La Cour pontificale,* p. 439.

11.XII.1319: "...facto computo... de pannis infrascriptis... emptis pro 10 supertunicalibus et 7 tunicis et 16 paribus caligarum pro captivis Castri Novarum... 34 £. 15 s. tur." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 673); 8.XII.1324: "…pro 2 peciis pannorum lividorum…et 6 cann. panni blanqueti de Carcassona emptis pro vestibus captivorum detentorum in Castro Novarum… (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 721); 25.I.1322: "pro 2 petiis pannorum tam alb. quam livid. emptis et datis pro vestibus carceris Castrum Novarum... 18 s. 1 d. tur. gross." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 696); 15.VIII.1322: "pro quodam lodice et caligis pro quodam captivo detento in carcere, 9 s. 6 d. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 709, també a pàg. 721).

106. 15.I.1321: "...tradidimus cuidam captivo, qui relaxatus fuit de carcere per d. P. de Via, ex causa helem., cum pauper esset, 1 fl." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 683); 2.III.1321: "pro expensis cuiusdam captivi, qui relaxatus fuit a carcere, tradidimus 1 fl. auri" (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 684).

107. Penso especialment en l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, els estatuts del qual recullen de forma explícita aquesta obligació: «Encara l'Almoyner solia donar a cascun presoner XII diners quant els venien primerament de captivitat...» (Partides del mestre Roger de Molins, IX, a CIERBIDE, RICARDO: *Edició crítica dels manuscrits catalans inèdits de l'orde de Sant Joan de Jerusalem (segles XIV-XV),* Fund. Noguera, Barcelona, 2002, p. 200).

Vestits i calçats per als pobres.

Seguint igualment un dels preceptes evangèlics més distintius del cristianisme, l'Almoina pontifícia dedicà una atenció especial al capítol de despeses per la compra i confecció de roba i de vestits[108] o l'adquisició i distribució de sabates i sandàlies. És sens dubte un dels aspectes que apareixen de manera més reiterada en els registres i que també donen una idea més fefaent de la periodicitat d'unes adquisicions i donatius que es van fent cada parell de mesos, en quantitats que oscil·len entre les 13 i les 50 túniques, unes 70 camises i un centenar de calçons,[109] junt amb un altre centenar i escaig de sabates a l'estiu i d'unes 300/400 als temps d'hivern.

Algunes celebracions litúrgiques —especialment Nadal i Dijous Sant— i grans festivitats i commemoracions —com els aniversaris de l'elecció del papa o de la seva coronació— requerien la presència de pobres que, òbviament, havien de presentar-se amb el decòrum suficient i adequat; d'aquí que s'adquirissin robes o vestits confeccionats —sobretot túniques per la seva fàcil confecció i utilitat— per a un nombre d'assistents, com els dos-cents que foren convidats a les festes de coronació del papa Joan XXII.[110]

El procés d'elaboració tant de robes com de calçats s'encomanava a artesans dels corresponents oficis que, en un principi, feien la seva feina als locals i espais de l'Almoina,[111] per passar més tard —d'ençà dels anys 1320— a encomanar i comprar directament el calçat a un o diversos sabaters de la ciutat d'Avinyó. D'aquesta manera l'Almoina es desentenia totalment del procés de producció i de les obligacions i destorbs que comportava. Es pagava un preu prefixat i es feien les compres a l'engròs.

A aquest capítol s'hi afegeixen també el gran nombre de robes adquirides per a confeccionar els hàbits de molts frares i monges residents als diversos convents

108. 17.VIII.1319: "pro factura 49 tunicarum datarum pauperibus pro helemosina extraordinaria, 25s. 6d."; "Item pro factura 13 tunicarum datarum pauperibus de pannis camere 6s. 9d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 660).

109. Setmana del 31.VIII.-7.IX.1319: "pro factura 13 tunicarum..., item 19 tunicarum...., 77 camisarum et 102 bracharum..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 661).

110. 24.VIII.1316: "tradidi Bertrando Arnaldi de mandato domini mei Avinion. electi pro 700 alnis panni lanei emendis et impendendis 200 pauperibus pro tunicis die coronationis ss. Patris predicti, 161 fl." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 641).

111. Veiem a manera d'exemple, les anotacions de 14.X.1317: "pro 400 petiis integris pannorum gross. empt. Per Rostagnum Gay de Amasita... de quibus pannis sunt assignate et tradite per cameram mag. G. Latremoliera, administr. Helem., pro tunicis faciendis pauperibus singulis septimanis 73 petie, residue sunt posite in domo sacristie pauperibus distribuende"; 5.II.1318, "item pro 350 paribus sotularium emptorum per eum pro helemosina, qui ascendunt 26 £ 5 s. vien."; "item pro dealbatura supradictum telarum et preparatura earum et pro informatura dictorum sotularium, solvi 11 £ 9s 1 d tur." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 648).

d'Avinyó o al seu redós, àdhuc els dels infants orfes acollits en aquestes comunitats.[112] La varietat de roba comprada i elaborada al llarg d'aquests anys és considerable i es feia en funció de les exigències de cada un dels ordes i comunitats, tant masculins com femenins: "pro 15 petiis pannorum album de Narbona et de Biturris... pro religiosis pauperibus";[113] "3 petiis pannorum album de Carcassona pro tunicis religiosorum; pro 9 ? cann. panni nigri pro habitibus eorundem et pro 21 cann. 2 palm. panni nigri pro cappis et pro 2 petiis pannorum bequinorum pro habitibus fratrum Minorum solvimus 49£. 5s. 3d. tur."[114] Altres tipus de roba especifiquen que es tracta de compres de "pannorum de blanqueto Narbone", o de "panno burello pro habitibus ipsorum religiosorum".[115] I encara —entre molts i molt nombrosos exemples— podríem referir les "363 cann. 2 pal. de saya de Irlanda et Catalonia et pro portatura dictorum pannorum... pro habitibus fratrum Predicatorum".[116]

Altres vegades, i no pas poques, la distribució de roba es feia en peces ja fabricades i ofertes en nombre concret a cada una de les comunitats per als religiosos que ho precisessin. Observem tanmateix que sempre els afavorits eren els ordes mendicants i,[117] a més, els cartoixans.[118]

S'inclouen també entre les robes comprades i distribuïdes els sudaris[119] per a difunts, o els matalassos de llana i la roba de cobrir els malalts o els pobres acollits

112. 29.XII.1318: "de mandato d. cardinalis pro 4 tunicis de blanqueto et 2 habitibus pro mantello, 2 solis et brachis datis cuidam puero de Tartaria nomine Antonino, qui positus fuit in ordine fr. Minorum Avin., solvi fr. Raymundo Bos, 8 fl. auri 8 s. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 657).

113. 15.X.1319, SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 670.

114. 11.XII.1319, SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 671.

115. 9.IV.1320, SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 671.

116. 23.I.1321, SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 680.

117. A manera d'exemple, l'anotació del 23.I.1321: "fuerunt distribute vestes Predicartoribus Montis Pessul. 15 tunice, 10 habitus; fr. Minoribus ibi tantum; item August. ibi 12 tunice, 8 habitus; item Carmel. ibi 20 tun.; sororibus S. Clare, 10 tunice; item consimilibus religiosis Tholose tantundem per omnia; item Predicatoribus Caturci 13 tunice, 7 habitus; Minoribus ibi 12 tun., 8 hab.; Carmelitis 13 tun.; August. 12 tun.; sororibus Sancte Clare 10 tun." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 680).

118. Els cartoixans, i en especial la cartoixa de Bonpas, (fundada pel papa el 1318) és generosament subvinguda no solament amb roba per a hàbits, sinó també amb material de cuina, servei de menjador i els objectes litúrgics necessaris per al decòrum del culte diví. Són il·lustratives les anotacions del 10.VIII.1317 (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 650).

119. Aquest tipus de caritat tenia una llarga tradició en el món europeu occidental, com l'"Obra dels sudaris dels pobres difunts" funcionant a Narbona al menys d'ençà del 1277. Com a il·lustració, podem reportar aquesta anotació del 10.VIII.1318: "...pro 16 cordis telarum pro sudariis datis... pauperibus defunctis Avin. Emptarum a Paulo de Sado, mercatore dicti loci, solvi 8£ vien. in 8 fl. 4 s. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 649); 2.XII.1318: "...pro telis dealbandis pro sudariis faciendis fuerunt traditi clavario, 18 s. 10 d. tur." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 655).

als hospitals,[120] a més de les tovalles i tovalloles que, pel seu ús quotidià, s'havien de canviar tot sovint.

Tota aquesta varietat de robes i de teixits, ja siguin les peces comprades a l'engròs com les ja elaborades després de passar per les mans dels sastres i cosidores, es guardaven en un espai adequat i dedicat només a això: la "camera ubi panni reponuntur".[121]

Donzelles a maridar

Ja és sabut que els ajuts per a casar noies pobres sense recursos materials fou una de les obres de caritat més freqüents als segles baixmedievals, tant per costejar el dot de les noies —a fi que poguessin accedir al matrimoni— com per evitar que caiguessin en una vida de pecat i marginació.[122]

Aquesta mena de donatius comencen a oferir-se amb regularitat, almenys d'ençà de 1321. Les almoines per aquest concepte s'enregistren nominalment, de manera que solen constar tant el nom del pare o pares de la donzella com el de la beneficiada, seguit de la quantitat oferta, amb l'aclariment de donar-la "pro subsidio maritandi", "pro collocando filiam suam matrimonialiter",[123] o "pro subsidio maritandi tam filias quam sorores eorundem",[124] etc. Els diners lliurats per a aquest tipus d'ajut no són fixes ni regulars. Majoritàriament solen ésser quantitats de 4 i sobretot de 5 florins.[125] Però no són rares les donacions de 6,[126] 8,[127] 10 i àdhuc 20 florins,[128] en funció de la proximitat o relació amb la cúria o la categoria social dels

120. Són caritats que s'observen amb més freqüència els primers anys del pontificat, quan Avinyó comença a organitzar-se com a seu pontifícia. A manera d'exemple podem reportar la donació feta el 17.VIII.1318 de 50 matalassos amb la llana i roba adients; "pro paratura lane, factura matalaciorum et sutura linteaminum..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 655); 7.II.1319, "pro 80 cordis et 2 cannis tele linee crude ad matalacia et linteamina facienda, que tela fuit posita in 50 mathalaciis et 100 linteam.; item 8 quint. Lane pro dictis mathalaciis et 50 coichinis..., item pro portatura dicte lane et factura dicti mattalaciorum, coichinorum et linteam. cum filo necesario..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 656).

121. MOLLAT, G.: *Jean XXII, fut-il un avare?,* "Revue d'histoire ecclésiastique", VI (1905), p. 35.

122. És prou rellevant sobre aquest aspecte el treball de VINYOLES I VIDAL, TERESA MARIA: *Ajudes a donzelles pobres a maridar,* "La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval. Volumen misceláneo de estudios y documentos", CSIC, Barcelona, 1980, pp. 295-362.

123. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 682.

124. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 693-694.

125. Així passa, amb regularitat, els anys 1323 i 1324. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 718-719.

126. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 707.

127. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 708.

128. És el cas del 21.IV.1322, data en què "tradidimus Sicardo domicello de Novis, dioc. Avin., pro subsidio maritandi Mabiliam filiam suam ex causa elem. pro papa 20 fl." SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 694.

receptors, car no es pot oblidar que algunes donacions es fan a "pobres vergonyants" que pertanyen a la baixa noblesa o la menestralia avinyonenca i dels entorns que han anat de mal borràs.

Per la seva singularitat no podem deixar de fer esment a les ajudes a donzelles a maridar que foren resultat de la mort per accident laboral dels seus pares o dels germans que en tenien cura, accidents que succeïen en el treball com a constructors dels nous palaus i dependències pontifícies d'Avinyó.[129] Els ajuts d'aquesta mena es donaren també als treballadors que prengueren mal en les obres, tot i no tenir obligacions de dotar filles o germanes.[130]

Ajuts a religiosos.

L'Almoina pontifícia sota Joan XXII tenia cura i subvencionà generosament múltiples necessitats dels mendicants i cartoixans —ja hi hem fet referència pel que fa als hàbits— que s'anaven consolidant a la mateixa ciutat d'Avinyó o al seu entorn. Es tracta de donatius que pugen a 50 o 100 florins d'or, "pro opere ecclesie eorundem",[131] "pro edificio sacristie ecclesie dictorum fratrum [Minorum], "pro edificio ecclesie beate Marie de Carmelo Avinion.",[132] "pro fornello et dormitorio faciendis in dicto monasterio [sancte Clare]", "pro faciendo quandam domum pro coquina in monasterio sancte Clare Avin.",[133] "pro clausuris in circuito monasterii S. Laurentii et aliis operibus ibidem faciendis"[134] o "pro factura quarte partis claustri monasterii Sancte Catharine Avin."[135] La destinació és múltiple, i tant està pensada per subvenir les esglésies com determinats elements de la clausura o dels serveis més importants de les comunitats. No es pot oblidar que moltes d'elles s'estaven construint els seus edificis en haver escollit la ciutat d'Avinyó com a residència propera a la seu pontifícia. Aquests ajuts estaven destinats només als

129. 24.VIII.1340: "...de mandato pape Dulcine Aycarde et Francisce de Podio de Malomorte, Marsilien. dioc., sororibus Rostagni de Podio condam lapiscide, qui casu fortuito in edificio turris nove palatii a parte Sancti Iohannis mortuus extitit, pro dictis sororibus maritandis, 20 fl. Recepit Bertrandus de Podio avunculus earundem" (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, III, p. 115).

130. 28.XI.1340: "...de mandato pape amore Dei Gaufrido Regen. episcopo pro Guillelmo Pauleti manobrerio, qui de edificio pape casu fortuito cecidit, 3 fl." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, III, p. 115).

131. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 672.

132. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 658.

133. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 672.

134. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 681.

135. Segueix l'anotació, de l'11.V.1321: "quam partem dominus noster mandavit fieri ad expensas camere sue ex causa helem., tam de lapidibus, lignaminibus, tegulis quam aliis necessariis predicto claustro..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 681).

ordes mendicants o a monestirs femenins pobres, especialment les clarisses,[136] així com la cartoixa de Bonpàs, fundada pel mateix papa el 1318 i consagrada per ell el 1320.[137]

Els ajuts a l'alimentació de frares i monges és un altre dels capítols reiteratius en les anotacions de despeses. Se'n donaren amb regularitat sobretot a les comunitats femenines,[138] també en determinades celebracions litúrgiques, com funerals,[139] pregàries i rogatives —en concret per les revoltes de les ciutats italianes—,[140] o en festes de canonitzacions com la solemníssima de l'aleshores beat Tomàs d'Aquino.[141] Amb un caràcter extraordinari, i en concepte d'ajut, se subvencionaven els grans àpats de comunitats religioses mendicants amb motiu de les reunions dels seus capítols generals que, d'ençà d'aquests anys, s'acostumaven a fer a Avinyó.[142]

136. A manera d'exemple, volem reportar aquesta altra anotació, del 2.IX.1322, una de les moltes que apareixen en els registres d' "Introitus et Exitus" del fons Camerale: "...distribuimus religiosis civitatis Avin. pro operibus et edificiis ecclesiarum suarum faciendis... fratribus Predic. pro constructione chori et cloquerii ecclesie sue... 100 fl.; fratribus b. Marie de Carmelo... pro construccione ecclesie eorum 100 fl.; sororibus S. Laurencii pro operibus ecclesie earum, 10 fl.; sororibus S. Clare pro reparatione dormitorii earum, 10 fl.; sororibus S. Verani pro clausura loci earum... 10 fl." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, pp. 704-705).

137. MOLLAT, G.: *Jean XXII, fut-il un avare?,* "Revue d'histoire ecclésiastique", VI (1905), p. 42.

138. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, pp. 670, 681.

139. 13.V.1321: "pro pitancia fratrum... et religiosarum Avin. qui pro anima nobilis domine de Ozia defuncte fecerunt in singulis eorum ecclesiiis solempniter celebrari..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 682); 27.VIII.1322: "...fecimus distribui... religiosis Avin. pro pitancia, qua die celebrarunt sollempniter in ecclesiis suis pro anima nobilis domicelle, domine de Castro Novo, videlicet fratribus Predic. 100 s., Min. 100 s., August. 60 s., Carmel. 60 s., sororibus S. Laurencii, S. Clare, S. Catherine et S. Verani et monasterii de Furnis [30 s.], in summa 7 £. 10 s. tur." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 705).

140. 20.XI.1322: "distribuimus religiosis infrascr. Tam pro edificatione capellarum in ecclesiis quam aliis edificiis construendis quam pro pitanciis eorundem, qui in ecclesiis ad honorem b. Marie, audita rebellium Ecclesie in civitatibus Mediolana et Placentina conversione ad s. matris Ecclesie obedientiam, fecerant missas sollempniter celebrari,... datis pro pitancia singulorum conventuum monasteriorum predictorum 30 s. tur." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 705. Altres referències similars, p. 706).

141. 18.VII.1323: "pro pitancia facta per dominum nostrum fratribus Predic. Avin., qua die fuit facta canonitzatio s. Thome confessoris de Aquino, ... 20 fl." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 706).

142. Pot servir com a il·lustració el cas del capítol general dels dominics celebrat a Cahors. 20.IV.1319: "tradidi fr. Helie de Ferreriis priori conventus fratrum Predicatorum Caturci tam pro refectione fratrum, qui in proximo festo Pentecostes erant in dicto loco Caturci celebraturi capitulum suum generale, quam pro edificio ecclesie eorum in loco predicto 300 fl. videl. 100 pro dicta refectione et 200 predicto edificio..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 658).

Altres

Els minuciosos llibres de comptes reflecteix encara nombrosos i molt diversos aspectes de la gestió, serveis i destí dels diners reservats a l'almoina. Alguns són reiterats i per això val la pena fer-ne memòria. Esmentem entre ells els ajuts a conversos jueus,[143] potser per estimular-ne i afavorir-ne la conversió, la condemna i crema pública de llibres hebreus,[144] la fabricació de campanes per a les noves esglésies tant de la ciutat[145] com del redós, per tal que es puguin fer els diferents tocs d'Àngelus, pràctica devota que aquest papa afavorí amb escreix i la reforçà amb indulgències.[146] Són abundants i reiterats l'adquisició i distribució de nombrosos llibres religiosos i objectes litúrgics,[147] destinats a les diverses esglésies d'Avinyó, molt especialment als nous convents de mendicants i a les dues cartoixes fundades i protegides pel papa, que s'hagueren de dotar i ajudar amb tot de cap a peus. Fins i tot les reparacions de la basílica de sant Pere de Roma[148] o la també romana de Sant Joan del Laterà,[149] i les grans celebracions per la liquidació de les revoltes a terres italianes,[150] anaven al capítol de les caritats.

143. 5.VII.1319: "tradidimus de mandato pape fr. Iohanni de Gaure de ord. Fr. Minorum, qui Iudeus extiterat et conversus ad fidem christianam, 20 fl." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 673). Altres vegades a aquests conversos jueus se'ls donaven tot un joc sencer de roba i calçat per canviar-se de cap a peus, com el 1325, "...pro rauba cuiusdam conversi de iudaismo ad fidem catholicam, scilicet camisia, femoralibus, caligis, sotularibus, capucio et braquerio sibi datis, 15 s., 9 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 743).

144. 2.VII.1322: "Item pro carbone, lignis et aliis necessariis pro ambustione publica quorundam librorum Iudeorum et aliorum reprobatorum facta in Avinione ex ordinatione domini nostri pape solvimus 17 s. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 696).

145. Entre les moltes anotacions relacionades amb aquest punt, podem esmentar-ne una de les primeres del pontificat, del 17 de maig de 1317, com a despesa per fabricar "II campanas magnas et IX campanas parvas et quodam cimbolo capientibus XII quintallos LXXXI ll. de cupro..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 282).

146. MOLLAT, G[UILLAUME]: *Jean XXII, fut-il un avare?,* "Revue d'histoire ecclésiastique", VI (1905), p. 44.

147. 23.IV.1321: "pro 100 calicibus cum patenis de argento deauratis, quos de mandato pape feceramus fieri per eum pro helem. diversis ecclesiis facienda..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 684). 8.III.1322: "pro 15 calicibus argenteis cum patenis deauratis factis per Peregrinum Seuini aurifabri de Avinione pro elemosina pape..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 696). 1.I.1320: "pro expensis Arnaldi saumaterii, qui cum saumerio portavit calices datos per dominum nostrum quibusdam ecclesiis dioc... et quosdam habitus aliquibus religiosis ibi, tam eundo quam redeundo..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 673).

148. 25.II.1321: "...dictam pecuniam... debent expendere pro reparatione ecclesie s. Petri de Urbe... 3000 fl." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 684).

149. El 1320, un banquer de Roma s'encarrega de fer arribar a destí un donatiu de 5.000 florins d'or per a reparacions de la basílica (MOLLAT, G[UILLAUME]: *Jean XXII, fut-il un avare?,* "Revue d'histoire ecclésiastique", VI (1905), p. 44).

150. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 718.

Cloenda

Parquedat en l'alimentació servida a pobres i malalts, i imprecisió documental són els trets que es podrien destacar d'aquesta etapa inicial de l'Almoina pontifícia d'Avinyó. Almoina que té com a comesa essencial assortir dels aliments bàsics un grup fix i reduït de pobres, al que cada dia se n'hi afegeixen altres, qualificats d'extraordinaris —entre ells els pelegrins—, a la recerca d'allò més necessari per a sobreviure, o per guarir-se en cas de malaltia. La ciutat d'Avinyó, ja en els primers temps de residència estable dels papes no solament s'ha omplert de mercaders, canvistes, cortesans, eclesiàstics, ambaixadors, nobles de tots els indrets i fins membres de les monarquies catòliques. També s'hi fan sentir per la seva nombrosa presència aquests pobres, i els religiosos que per antonomàsia han fet de la pobresa el seu senyal d'identitat més pregon; ens referim als ordes mendicants que troben també el seu recer en diversos indrets de la ciutat i que, ara, sota el pontificat de Joan XXII, i gràcies a l'ajut canalitzat a través de l'Almoina pontifícia, tindran l'oportunitat d'avançar les construccions dels seus edificis gòtics, de subvenir les compres dels seus hàbits i fins i tot part dels aliments o els d'alguns dels membres de les seves comunitats. En sortiran beneficiades també, en un nombre cada vegada més ingent, nombroses donzelles mancades del dot necessari per casar-se; són noies de pares coneguts i de diverses procedències, sempre de l'entorn. Són les característiques i les actuacions més rellevants de la institució pontifícia destinada a tenir un gran ressò i a ser emulada i calcada en moltíssims altres indrets de la cristianitat.

He centrat la doble vessant suara referida —pobres i alimentació— en unes consideracions sobre els primers anys de pontificat de Joan XXII, de 1316 a 1324. Tot i que el papa regnà fins el 1334, m'he limitat a aquesta primera etapa, que tanco quan apareixen les primeres fams que atreuen a Avinyó una nombrosa població d'indigents; quan sorgeixen els grans problemes derivats de l'aparició i debat per l'obra de Marsili de Pàdua, el *Defensor pacis*; l'arribada de Guillem d'Ockam i els conflictes amb els franciscans espirituals —sentenciats amb la butlla *Quia quorumdam* del mateix 1324—, així com el trencament amb el candidat a emperador i ferm opositor del papat, Lluís de Baviera (Lluís IV). A més, he escollit aquest període per ser el dels inicis d'una nova sèrie documental que comença a enregistrar amb precisió les despeses de la Cambra Apostòlica; d'aquestes despeses m'he interessat en especial per les de la cuina (*Expensa pro coquina*) i les de l'almoina (*Expensa pro elemosina ordinaria et extraordinaria*).[3]

1. El Papa Joan XXII (1316-1334)

Hom acostuma a associar Climent V, Bertrand de Goth, (1305-1314) amb el trasllat de la seu pontifícia a Avinyó. Tanmateix aquest papa, que no va anar a Roma després de la seva elecció, va considerar sempre la ciutat eterna seva la seva "seu pròpia", només que la convocatòria del concili de Viena del Delfinat (1311-1312), i la necessitat de tenir a prop la monarquia francesa, frenaren el viatge a Roma. Avinyó fou un dels múltiples llocs on feu estada, però el col·legi cardenalici —ara ja majoritàriament francès— i els tribunals apostòlics s'instal·laren de forma estable a Carpentràs.

A la mort de Climent V, i després de més de dos anys de seu vacant, el conclave reunit a primer a Carpentràs i després a Lió, elegí Jacques Duès (7 d'agost de 1316), antic bisbe de Fréjus (1300) i més tard (1310) d'Avinyó, que escollí el nom de Joan XXII. El nou pontífex havia tingut un paper rellevant en el vergonyós procés obert contra Bonifaci VIII, també al concili de Viena, i fou amic i col·laborador del comte de Poitiers —futur rei Felip V. Pel nadal de 1312 li foren compensats els seus esforços amb la concessió de la dignitat cardenalícia (1312). Originari de Cahors, de complexió i aspecte físics fràgils, així com la seva edat avançada, feien preveure un pontificat de transició; la seva elecció fou una sortida de compromís davant la tossuderia dels cardenals gascons disposats només a afavorir algú del seu

3. M'he valgut de l'edició d'aquestes fonts, tant dels registres del fons "Camerale", "Introitus et exitus", com de registres parcials de despeses, a SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben der Apostolischen Kammer unter Johan XII. Nebst den Jahresbilanzen von 1316-1375,* von Ferdinand Schöningh, Paderborn, 1911 ("Vatikanische Quellen zur Geschichte der päpstlichen Hof-und Finanzverwaltung",vol. II).

grup. Tanmateix les previsions no es compliren i, ben al contrari, el pontificat del nou papa pot considerar-se un dels més llargs del segle XIV, com també fou molt personal i directa la seva acció de govern de l'Església. D'entrada, la decisió presa de no tornar a Roma i d'instal·lar-se a la ciutat d'Avinyó —la coneixia molt bé per haver-ne estat el seu bisbe— inaugurava una altra etapa, coneguda com el pontificat d'Avinyó per uns, o la nova captivitat de Babilònia per altres.

El nou pontífex feu la seva entrada a la ciutat el dos d'octubre de 1316. Disposà que li fossin reservats el palau episcopal, on havia residit fins feia poc, alguns edificis adjacents i el gran convent dels frares dominics, que ja havia acollit temporalment el pas del seu predecessor per la ciutat.

A Joan XXII se l'ha identificat amb el moviment de centralització de l'església i amb la organització del nou sistema fiscal i financer que caracteritzarà el papat d'Avinyó, i a la vegada amb la forta polèmica oberta amb els espirituals franciscans per la qüestió de la pobresa[4bis], i la dura persecució d'heretges, unida amb la organització d'una cort enormement cara i dispendiosa. Molts contemporanis del papa, com el cronista florentí Giovanni Villani, el mateix Dante, Petrarca, els compiladors de les "Flores Historiarum", Álvarez Pelayo, l'autor del "De planctu Ecclesiae" així com els teòlegs protegits per Lluís de Baviera, es compten entre els qui directament o indirecta estigmatitzaren aquest pontificat;[4] però cal tenir en compte que, en pujar al soli pontifici, Joan XXII es trobà amb les caixes del Tresor Apostòlic ben buides, a causa de les més que generoses deixes testamentàries del seu predecessor Climent V, de les dilapidacions dels seus nebots i familiars, de les costoses i continuades guerres d'Itàlia i de la desorganització i desori resultants de dos anys de seu vacant. La recuperació del prestigi perdut i l'exercici d'un paper significatiu en el marc de la política europea i mediterrània requerien la recuperació del poder econòmic dilapidat, cosa que es feu amb la ràpida organització de la fiscalitat eclesiàstica i el nou sistema tributari que gravava els diversos serveis i càrrecs de l'Església.[5] A tot això, Joan XXII hi remarcà una altra faceta en què es complagué d'actuar i d'ésser conegut: la de "pare dels pobres".[6] Uns pobres que, com diu A. Riera, no són contemplats com «el resultado de un mal funcionamiento de los mecanismos de distribución social de la riqueza, el efecto de la concentración de los recursos en manos de unos restringidos colectivos privilegiados, sino un elemento nece-

4. MOLLAT, G.: *Jean XXII, fut-il un avare?,* "Revue d'histoire ecclésiastique", V (1904), p. 522.

4bis. Vid. LAMBERT, M.D.: *The Franciscan Crisis under John XXII*, "Franciscan Studies" (ST. Bonaventure University, N. Y.), X (1972), pp. 125-143.

DAVIS, CHARLES T.: *Ubertino da Casale and Ris Conception of "altissima paupertas"*, "Studi Medievali" (spoleto), XXII (1981), pp. 1-56

5. BERTRAN, PRIM: *El poder de l'Església medieval: organització administrativa i sistema fiscal en el segle XIV,* "L'Avenç", 139 (1990), pp. 66-69.

6. MOLLAT, G.: *Les Papes d'Avignon. 1305-1378,* Letouzy-Ané, París, 1965, p. 511.

sario en el proyecto de salvación diseñado por la Providencia divina».[7] En aquest aspecte hi excel·lí la fundació de la Pignota i l'organització de l'Almoina pontifícia.

2. El serveis als pobres

En tant que continuadors d'una tradició antiquíssima dins l'Església, el papat avinyonenc mantingué des dels inicis el costum de dedicar una part dels seus guanys i pressupost a l'almoina, en les seves més diverses manifestacions. Hom estima que entre el 2,3 i el 19,4 % [8] del pressupost estava destinat a aquesta comesa, en funció de l'estat de les finances o de les enormes despeses que comportaren les guerres d'Itàlia. D'aquesta almoina, una part molt important estava destinada a atendre les necessitats més peremptòries dels pobres, passavolants, captaires i altres menesterosos que atreia la nova capitalitat —ara ja estable— de la cristianitat. Però no eren aquests els únics destinataris de la generositat pontifícia, com veurem més endavant i, com diu M. Mollat, «sfortunatamente le elargizioni non andavano solamente a veri poveri; questi non appaiono nei documenti e rimangono una massa indistinta; si conosce soltanto un ordine di grandezza, per altro poco variabile, delle somme dispensate a questo titolo a loro beneficio. Le elemosine del papa si estendevano anche a istituzioni caritatevoli, sopratutto ospedali, disperse per tutta la cristianità».[9]

A Joan XXII se li ha d'atribuir l'organització inicial i el fet que marqués el futur del sistema caritatiu pontifici.[10] Es consoliden dos tipus de serveis diferents. Un de genèric, l'Almoina Secreta, que tenia la missió —en veurem casos concrets— de subvenir necessitats enormement diverses, des de noves construccions tant pontifícies com dels ordes mendicants, o bé ajuts per a la compra dels imprescindibles llibres litúrgics, robes, hàbits dels religiosos, etc. L'altre servei fou l'*Elemosina pauperum*, que a Avinyó era coneguda amb el nom de Pignota o Pagnotta, derivat dels petits pans cuits i servits als pobres, almenys des del temps de Climent V. La funció bàsica d'aquesta institució era la d'oferir a un nombre de pobres fix (establert en uns tres-cents diaris, sota el pontificat de Gregori XI) l'alimentació quotidiana i ordinària, i a uns altres de passavolants o ocasionals —podien duplicar o triplicar

7. RIERA I MELIS, ANTONI: *Pobreza y alimentación en el Mediterráneo Noroccidental en la Baja Edad media,* dins de "La Mediterrània, àrea de convergència de sistemes alimentaris (segles V-XVIII)", IEB, Palma de Mallorca, 1995, p. 40.

8. GUILLEMAIN, BERNARD: *I papi d'Avignone. Arte, cultura, organizzazione, carità: la Chiesa al passaggio dal medioevo al mondo moderno,* San Paolo, Torino, 2003, p. 33. MOLLAT, MICHEL: *I poveri nel Medioevo,* Ediz. Laterza, Roma-Bari, 2001, pp. 301-302.

9. MOLLAT, MICHEL: *I poveri nel Medioevo,* p. 157.

10. MOLLAT, G.: *Jean XXII, fut-il un avare?,* "Revue d'histoire ecclésiastique", V (1904), pp. 522-534, VI (1905), pp. 34-45. GUILLEMAIN, BERNARD: *La cour pontificale d'Avignon. 1309-1376. Étude d'une société,* Edit. E de Boccard, Paris, 1966, pp. 409-410.

aquella xifra— allò més bàsic, almenys pa i vi. A part, l'Almoina pontifícia acollia de forma extraordinària i en les grans festivitats de l'any litúrgic —les festes cristològiques, les dels apòstols i totes les de la Mare de Déu, i les dels arcàngels o les commemoratives dels anniversaris pontificis— un nombre de pobres,[11] molts dels quals ja rebien habitualment algun tipus de donatiu pecuniari o els aliments mínims (pa i vi). El nombre d'aquests pobres atesos en aquelles festivitats no solien ser excessius, per exemple, una mitjana de 62 a cada refecció oferta, entre el 25 d'abril i 23 de desembre del bienni 1319-1320, i uns 90 la resta de l'any.[12]

En aquesta primera etapa del pontificat, la disponibilitat d'edificis era precària, i els menjars se servien en un lloc digne i espaiós, protegit per uns porxos, adjacents a l'edifici de la Pignota[13] en construcció; però quan es donaven les refeccions extraordinàries i més nombroses aquestes solien fer-se en els diferents convents de mendicants de la ciutat,[14] tant masculins com femenins, la qual cosa permetia que s'hi poguessin acollir i s'hi afegissin també un nombre indeterminat de frares o monges,[15] considerats pobres.

Les despeses fonamentals i regulars eren registrades, durant aquests primers anys, sota el concepte de *Expensa pro elemosina ordinaria et extraordinaria*, sense més distincions. Al front de la institució hi havia l'*administrator et dispensator Elemosine pape*, o *administrator hospitii Elemosine*, Gerald La Tremoliera (1316-

11. Una de les primeres anotacions d'aquest tipus, del 1.I.1317, "pro helemosina pauperum, qui ultra ordinariam helemosinam consueverunt comedere in domo helemosinaria in festivitatibus s. Thome ap., Nativ. Domini, s. Stephani, s. Iohannis evang., ss. Innocentium, s. Thome mart., s. Silvestri et circum. Domini...." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 642);12.V.1317: "feci distribui... in festivitatibus diei Iovis Sancti et Resurrectionis dominice, diei lune sequentis, s. Marchi evangeliste, bb. Apost. Philippi et Iacobi, inventionis s. Crucis, s. Iohannis ante Portam Latinam, apparitiionis s. Michaelis et assentionis Domini..."; 30.VI.1317: "feci distribui p.m.d. Guihelmi de Cucurono loco helemosine prandii pauperum, qui ultra ordinariam helemosinam consueverunt comedere in domo helemosine in festivitatibus Penthecostes et diei lune sequentis, prox. et s. Barnabe ap., s. Ioh. Bap., ss. Ioh. et Pauli mart., bb. app. Petri et Pauli et diei commemorationis b. Pauli,.... 20 fl."(SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 644).

12. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 670 i 680.

13. El 1325, s'anoten despeses "pro reparacione cancellorum et porticuorum ubi pauperes comedunt... 4£., 12 s., 6 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 734).

14. Cal recordar l'estreta vinculació dels mendicants amb la pobresa i la seva atenció, com diu A. Riera, «los miembros de las órdenes mendicantes, ante este avance de la pobreza, procuran excitar desde el púlpito y con el ejemplo cotidiano, la generosidad de las clases solventes, recordándoles que la limosna es una obligación impuesta por Cristo a todos los creyentes, tanto a los prelados… como a los laicos…» (RIERA, ANTONI: *Pobreza y alimentación en el Mediterráneo Noroccidental,* p. 46).

15. 24.XII.1316: "qui fuit vig. Nat. Domini, feci distribui per manum d. Guilhelmi de Cucurono pauperibus religiosis videl. fratribus Predic. et fratribus Min., August., et Carm., sororibus ord. S. Clare, s. Catherine, s. Verani et s. Laurentii Avinion., 60 fl. de mandato pape causa helemosine seu pittancie" (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 642).

48).[16] Sens dubte fou un dels càrrecs més pesants i més compromesos de tota la Casa pontifícia —ara en fase inicial d'organització— ja que s'encarregava d'assegurar-se els diners necessaris, tenir cura dels edificis adients, que estiguessin ben disposats, i amb els servidors i personal imprescindibles i comptar cada dia amb l'assortiment alimentari bàsic i de forma segura.

L'oferta de pa als pobres.

Hom pot apreciar com, des dels inicis del pontificat de Joan XXII (1316), es van reiterant una sèrie de despeses, puntualment anotades en els registres d' *Introitus et Exitus*, del fons *Camerale* o de la Cambra Apostòlica. La part més important n'és la compra continuada de blats de diversa qualitat i composició, tots ells panificables (blat, sègol, ordi, mixtura),[17] junt amb determinades lleguminoses que podien i solien barrejar-se amb el blat (faves, pèsols, guixes, etc.)[18] per tal de fabricar els que eren coneguts com a *panis cum toto* o pans negres.[19] Aquesta doble elaboració de pans —pa negre i pa blanc— responia a l'atenció diferent feta als pobres i passavolants, per una banda, i als servidors, personal i familiars de l'Almoina, per altra, tot i que aital distribució i diferenciació no era de rigorosa observança. Sense cap mena de dubte, tant en aquesta institució com en els esta-

16. Aquest eclesiàstic, antic canonge d'Artonne (diòcesi de Clermont), morí ja vell, el 1348, en plena Pesta Negra. GUILLEMAIN, BERNARD: *La cour pontificale d'Avignon,* p. 415. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 639.

17. La barreja de blats per fer pa es sovint anotada com una operació normal i usual dins de les efectuades pels servidors i treballadors de l'almoina, sota la direcció i ordes de l'almoiner, com per exemple, es registra la setmana de Nadal de 1319: "pro mensuratura 200 saum. et factura mesclature de ordeo cum annona, 12 s. 8 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 663), o la setmana del 22 al 29 de febrer de 1320 "pro mutatura et misclatura bladi, 3 s. 4 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 664).

18. A manera d'exemple, esmentem, el pagament fet el 26.VI.1318 "pro 6 saum. gross. 4 em. garcharum et fabbarum empt. ab Hugone baiulo Castri Novi; ... pro 9 saum. gross. 2 em. de fabis et pizis emptis a dicto Bertrando..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 654). Fins i tot les sumes totals de cada any recullen conjuntament les quantitats pagades reunint tant els blats com els llegums, vegem-ne com a exemple les sumes dels tres primers anys, on hom pot veure com el primer no s'hi especifiquen els llegums:

"Suma bladi per me supra traditi helemosinariis domini nostri est 4442 saumate grosse" (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 645); "Suma bladi traditi per cameram helemosinariis in toto secundo anno est: 6132 saum. gross. 9 ? em. annone 4 saum. gross. 2 em. leguminum" (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 648); "Summa summarum omnium bladorum tertio anno est: 5117 gross. bladi, 6 bricheti pisorum, 15 saum. 6 em. fabarum et greyssarum" (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 655).

19. STOUFF, LOUIS: *Ravitaillement et alimentation en Provence aux XIVe et XVe siècles,* Mouton & Co, Paris-La Haye, 1970, pp. 48-50.

ments més baixos de la societat baixmedieval, el pa i la seva consumició eren bàsics en els seus respectius règims alimentaris, i en constituïen la part més rellevant i inprescindible.[20]

Hom considera, penso que amb certa exageració, que el nombre de pans servits quotidianament arribà a més de deu-mil, i en alguna ocasió fins i tot els trenta-mil[21] (amb tot, en temps de Joan XXII, aquest servei s'ha arribat a situar al voltant dels 67.500 pans setmanals).[22] D'aquí que el pressupost de la Pignota fos normalment —durant tot el pontificat d'Avinyó— el doble del pressupost atorgat i gastat per l'Almoina Secreta.[23]

No obstant, aquestes hipotètiques xifres de pans enfornats i distribuïts cal tenir present que corresponen a pans molt petits, els pes dels quals podia tenir tan sols els cent grams; és per això que cadascuna de les persones ateses rebia pel cap baix uns 7 o 8 panets, o una lliura de pa, fos negre, blanc o d'ambdues qualitats. Aquestes quantitats oscil·len i canvien segons les possibilitats que a cada moment tenia l'Almoina.[24]

La compra del blat per al pa de l'Almoina o Pignota solia fer-se habitualment en els entorns d'Avinyó,[25] com Arles, Manosque,[26] Montpeller, Beucaire, Tarascó, Fréjus, Aigües-Mortes, etc., cosa que sovint implicava transport per mar o pel Roine, amb els consegüents riscos de pèrdua de les càrregues per naufragis.[27] Amb tot, altres vegades

20. GRIEGO, ALLEN J.: *Alimentation et classes sociales à la fin du Moyen Âge et à la Renaissence,* dins "Histoire de l'alimentation", dirig. per J.L. Flandrin i M. Montanari, Fayard, Paris, 1996, pp. 480-481.

21. En el pontificat de Climent VI, degut al fort increment dels pobres acollits, precisament en el marc de les grans mortalitats i fams del 1348. Això explicaria també que aquest any s'ampliessin els serveis de la Pignota amb els jardins de l'entorn i d'alguns edificis eclesiàstics. MOLLAT, G.: *Les Papes d'Avignon. 1305-1378,* Letouzy-Ané, París, 1965, pp. 512 i 515.

22. MOLLAT, G.: *Les Papes d'Avignon,* p. 512.

23. GUILLEMAIN, BERNARD: *La cour pontificale d'Avignon,* p. 412, nota 320.

24. Hom pot contrastar amb els serveis prestats sota Gregori XI. Vid. el ja referit *L'alimentació dels pobres, hostes i servidors al palau pontifici d'Avinyó (1375).*

25. 16.X.1321 "pro blado infrascripto empto per d. G. Latremoliera... diversis pretiis... quod bladum fuit emptum in Venaicino, quarum pretium est in summa 395 £. et 9 d. vien., solvimus... 1095 fl. et 9 s. 1 d. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 689).

26. 24.V.1317 "solvi Petro Balate de Novis recipienti tam per manum suam quam per manum Stephani de Sauro et Hugonis de Fronte pro 1070 saumatis et 3 ? eminis annone per eos empte diversis petiis ad mensuram Avionion... Item pro exepensis pro dicto blado factis..., comprehensis in dicta summa 26 fl. datis pro noli seu portatura dicti bladi de Manosasca et partibus illis usque Avinionem" (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 644).

27. D'aquí que succeeixin coses com s'anota el 5 de febrer de 1318, "perierunt tamen de dicto blado in Rodano 18 saum. gross. 4 em." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 646). I igualment que entre les despeses s'hagi de comptar amb el pagament de vaixells per al transport, "item de 8 naviis emptis per eum Bertrando A[rnaldi] pro portando dictum bladum et quedam alia" (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 647).

calia anar molt més lluny, com la primavera de 1319, en què s'anoten entrades de blats "per eos [els administradors] emptis in partibus Lugdunensibus",[28] o la tardor del mateix any 1319 en què es compraren "in partibus Gebennenibus et Borgondie".[29] Els compradors, gestors i intermediaris de les compres de blats foren gent molt diversa, en tant que en aquest període no hi havia un lloc ni uns únics assortidors. Als registres de comptabilitat s'hi troben gent com "Iosse iudei, qui missus fuerat pro blado predicto et alio"[30] —un jueu ben actiu al servei de l'Almoina i de la cúria durant el bienni 1317-1318— o un altre jueu, "Boniusà Cassini habitatore Rupis Maure";[31] o els blats "emptis [1.III.1320] ab Andrea Bontos, mercatore de Valencia".[32] Les compres de blat, tant si es feien en indrets llunyans com propers, comportaven les despeses de trasllats,[33] mesuratge[34] i conservació en les sitges i llocs adequats,[35] que s'anaven construint al redós del nou edifici de la Pignota o en dependències provisionals.[36] I sempre requerien una especial cura per evitar que el gra es malmetés,[37] per l'acció de la humitat, dels rosegadors o dels lladres.

Normalment la institució no fabricava els pans, sinó que facilitava les quantitats de blats necessàries als forners de la ciutat, els quals s'encarregaven de pastar, enfornar i lliurar el nombre de panets necessaris quan corresponia.[38] El trasllat dels

28. Són diverses les entrades d'aquest any que s'adquiriren en aquesta àrea (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 668) i continuaren en els anys següents (Ibid., pp. 678, 689).

29. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 667.

30. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 646.

31. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 700.

32. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 667.

33. Serveixi d'exemple, l'anotació de 26.VI.1317: "...pro 59 saum. gross. 2 em. annone empte a Bertrando Iohannis, baiulo Berbentane et pro 36 saum. gross. ordei empti ab eodem solvi eidem cum portatura de Berbentana usque Avinionem..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 654), o la del'11.XII.1319: "...inclusis in dicta summa expensis factis pro portatura dicti bladi ab hospitio dictorum venditorum usque ad horreum Helemosine..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 667).

34. Anotació del 24.V.1317: "...et pro reponendo et mensurando bladum in horreo Avinion. 40 s. p. mon." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 644); del 23.VI.1317: "Item pro salario botigarum, mensuratura dicti bladi et expensis factis per dictum Petrum solvi 9 £. 9s. p. mon." (Ibid.).

35. Anotació del 22 d'agost de 1320: "...pro reparacione orreorum s. Benedicti scil. pro portis, clavis, tegulis, magisterio 4 £. 4 s. 8 d. ob." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 677).

36. El 1323 s'anoten les despeses fetes "in tegulis, clavis, una poste pro copertura domus, ubi panis computatur, et magisterio et mutatura bladi, 12 s. 8 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 713).

37. Observeu, per exemple, aquesta anotació, de la setmana del 18 al 25 de gener de 1320: "pro bladis resolvendis et trapalandis, ne putrefiant, 7 s. 6 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 663).

38. En aquest període cronològic i en aquest àmbit territorial el forner tendeix a controlar tot el procés de fabricació del pa, fins al punt que "le fournier tend à devenir un véritable boulanger" (STOUFF, LOUIS: *Ravitaillement et alimentation en Provence aux XIVe et XVe siècles,* p. 37).

pans es feia en contenidors adequats, cabassos d'espart,[39] sacs[40] o recipients de fusta, i eren dipositats i conservats en un espai propi, un gran rebost.[41] El recompte[42] i la distribució dels pans es realitzava en un lloc adequat, un edifici específic,[43] quan encara no s'havia acabat la construcció del definitiu edifici de la Pignota,[44] proper a la comanadoria de Sant Joan de Jerusalem, al costat de la muralla del segle XIV.[45]

En els moments d'esplendor de la Pignota, —sobretot en temps del papa Innocenci VI (1352-62)— s'observa que el pa era fabricat amb farina formada a parts iguals de blat, ordi i sègol, i de cada *saumada* se n'obtenien entre 500 i 700 panets.[46] En anteriors estudis ja havíem proposat una quantitat de pa diària per a cada pobre al voltant dels 1,08 kgr.,[47] quantitat que es confirmaria amb les referències que es donen per a l'any 1319.[48]

Com veurem també amb la resta d'aliments, hi hagué un altre sistema d'obtenir el pa per als pobres, de caràcter extraordinari. Es tracta de traspassar-los les restes del pa sobrer dels grans àpats celebrats a la taula papal, tot i que acostumaven a ser compensats econòmicament amb el pressupost de l'Almoina.[49] En aquest cas, a diferèn-

39. 22.VIII.1320: "pro 15 cabasciis ad portandum panem et reponendum in saccis, 10 s." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 677); 1324: "pro 12 cabassiis pro recipiendo panem..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 725).

40. 1324, "pro 8 saccis ad ponendum panem, 20 s." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 724).

41. El 1325 es paga "calce ad reparandum domum in qua tenetur panis Elemosine..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 742).

42. "pro reparatione porticus ubi panis numeratur..."; "pro reparatura porticus ubi panis computatur... 72 s. 9 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 743).

43. D'aquest edifici, una anotació de 1321 en diu: "in tegulis et magisterio pro copertura domus, in qua panis datur, 7 s. 8 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 688).

44. Una anotació de 1323 fa pensar que aquest any deuria acabar-se l'edifici: "...pro copertura domorum Pinhote in 400 tegulis, salario 5 magistrorum, calce, manobris 50 s. 10 d. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 699).

45. Un interessant i precís mapa d'Avinyó en temps dels papes a GUILLEMAIN, BERNARD: *La cour pontificale d'Avignon,* carte 2.

46. MOLLAT, G.: *Les Papes d'Avignon,* , p. 515.

47. BERTRAN, P.: *L'alimentació dels pobres, hostes i servidors al palau pontifici d'Avinyó,* p. 374.

48. El 17.VIII.1319, s'anota: "G. Latremoliera, administrator Helemosine Pinhote pape, et fr. Petrus Sicardi, helemosinarius eiusdem, dixerunt se expendisse in pane dicte Pinhote pro pauperibus et familia [Pinhote] in I septimana proxim. Preterita videl. A 10 aug. usque ad diem presentem incl. 85 saum. gross., saum. qualibet de 10 em., et 2 em. annone ultra; in eadem septimana dixerunt se expendisse de vino 10 ? saum." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 659).

49. Podem referir com un dels exemples, l'anotació de 1328: "Item cum in festo facto propter matrimonium contractum inter dominum Arnaldum de Trianno, nepotem domini nostri pape et dominam Constanciam de Narbona, pro quo festo dominus noster mandavit expensas solvi per Cameram, superessent 2.000 panes empti pro dicto festo, qui quidem panes fuerunt post modum expensi in elemosyna Pinhote, dixerunt se solvisse pro dictis panibus magistro Raimundo de Felenono, panatario domini nostri pape 16 £, 13 s., 4 d. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 758).

cia de l'habitual pa negre, es consumia pa blanc, per a la fabricació del qual s'havien comprat diverses "emine pulcre annone".[50] Aquest pa sobrer era d'alta qualitat, encara que sec i, per tant, no utilitzable o aprofitable per a nous serveis a la mesa pontifícia, sempre d'alta exigència. Aquesta forma d'aprofitament deuria repetir-se quisap-les vegades, i de forma reiterativa, però només s'anotaven als registres de despeses quan s'ordenava alguna compensació, i aquestes només es feien en casos de grans quantitats de pa reaprofitat però mai per sobres de poca rellevància.

Tanmateix l'assortiment de pa estava en funció de les possibilitats del mercat de gra i, en anys d'escassetat, com el 1320, la Pignota optà per substituir les ofertes de pa —tant als pobres ordinaris com extraordinaris— per una quantitat de diners: "in pecunia data in campo loco panis, cum panis eis deficeret... 6 £. 9 s.";[51] "item defecit eis panis pro Pinhota et dederunt pecuniam... 31 s. 8 d."[52] La manca de blats obligà diverses vegades del mateix any 1320 a fer desplaçar el mateix administrador de l'Almoina o Pignota a la recerca d'aquesta matèria prima bàsica, però d'aquests viatges en desconeixem l'efectivitat.[53] Altres vegades, l'escassesa de blat i, per tant, de pa, era deguda a causes d'infortuni, com és el cas de les freqüents inundacions fluvials que deixaven inservibles un temps les moles de triturar els grans,[54] o malmetien el blat guardat als cups.

El vi

Enfront de les periòdiques anotacions —normalment setmanals— de despeses relacionades amb la compra de blats, en canvi, són molt escadusseres les que fan referència a la compra de vi. Això contrasta amb la molt freqüent adquisició de diversos vins de qualitat, de molt variades procedències, que es fan i s'anoten amb destinació a la mesa del papa i del palau apostòlic.[55] Tanmateix queda fora de dubte que el vi era servit, i de manera abundosa, als pobres tant ordinaris com extraordinaris. S'anoten sempre compres a l'engròs, com les 217 *saumate*[56] (o sigui 23.870 l.) al segon any de pontificat —no n'hi cap el primer any—, o la compra també

50. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 127.

51. Anotació de la setmana del 2 al 9 de maig (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 665).

52. Anotació del 22 d'agost (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 677).

53. Anotacions registrades el 22 d'agost, tot i que la despesa s'hagués fet anteriorment: "...pro loguerio unius roncini pro 2 diebus, quibus fuit ipse d. Geraldus [Latremoliera] Aurasice et pro blado procurando, 8 s."; "pro loguerio unius roncini, quem duxit d. Geraldus [Letremoliera] per comitatum Venaicini pro bladis emendis, 6 s. 7d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 677).

54. 28.III.-4.IV.1320: "in pecunia data pauperibus loco panis, cum propter inundacionem aquarum non possent moli blada, 17 £." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 665).

55. VERDON, JEAN: *Boire au Moyen Age,* Perrin, Paris, 2002, p. 141.

56. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 648.

única, pel juny de 1318, de 102 *saumate*[57] (equivalents a 11.220 l.). El mateix esdevé el 1319, en què pel mes d'agost es fan dues compres de 148,5 i 100 *saumate*.[58] I tornem a trobar només dues compres en dos moments diferents el 1322,[59] i de forma idèntica es repeteix també l'any següent, 1323.[60]

L'escassesa o raresa d'anotacions relacionades amb la compra de vi —tot i que són a l'engròs— té també la seva explicació pel fet que una bona part del que s'oferia als pobres era el vi vell que sobrava dels cellers de palau, de les collites anteriors i que calia gastar com més aviat millor per a paladars poc exigents.[61] Igualment es servia als pobres els vins que sobraven dels banquets i festes, i que s'havien exposat durant temps a temperatures diverses o s'havien embrutat i, per tant, no podien retornar-se als bocois ni tampoc era prudent o acceptable conservar-los i servir-los en posteriors àpats a la mateixa taula pontifícia. Fet i fet aquestes foren pràctiques habituals a la taula principesca de la baixa Edat Mitjana, com ho recullen les "Ordinacions palatines" de Pere el Cerimoniós, on s'especifica que el vi sobrer, el pa dur, la fruita podrida, el formatge agre i, en general tots els

57. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 654.

58. Donem com a curiositat les anotacions d'aquest any: "pro 148 ? saum. de vino receptis et emptis per eum [G. Latrem.] in vindempniis proxime preteritis a Michaele Palhacerii, procuratore ecclesie de Urgone (saum. aportata Avinionem de Urgone et posita in doliis, 15 s.) valent 111 £. 4 s. 6 d. vien."; "item pro 100 saum. vini emptis per eum [G. Latrem.] in ripa Rodani et reditis in dolis (saum. 15 s. 3 d. vien.) et ultra pro toto 3 s. 10 d. et ob., que ascendunt 76 £. 16 s. 6 d. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 668).

59. 23.I.1323: "...et pro 18 botis vinariis plenis vino emptis ab eodem... ad rat. 50 s. 6 d. pro bota, que ascendunt 46 £. 19 s. inclusis pro portatura 30 s." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 689). El 4.VIII.1323: "Item pro 14 ? saum. vini emptis per Geraldum [La Tremoliera] et receptis per eum Bellicadro et Tarascone ... cum portatura, solvimus d. Geraldo 89 £. 7 s. 9 d. vien. in 4 £. 9 s. 4 d. tur. Gross. c. o r. et 13 d. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 690).

60. El 16.VII.1323, s'anoten aquestes dues adquisicions de vi: "120 saum. vini empti ab eo [Michaeli, clavario Urgonis] per Geraldum [La Tremoliera] et recepti yeme proxime preterita, quod precium ascendit 55 £. 4 s. vien."; "Item pro 184 saum. vini emptis et receptis yeme proxime preterita per d. G. Latremoliera a magistro Guillelmo 92 £. vien. in 4 £. 12 s. tur. Gross. c. o r.; pro expensis portature vini solvimus d. Geraldo, qui vinum fecerat portari a Castro Novo usque Avinionem pro expensis portature vini 14 £. 15 s. vien. in 14 s. 9 d. tur. Gross.; pro 96 saum. vini emptis per d. Geraldum Balneolis yeme prox. preterita inclusa portatura solvimus d. Geraldo 55 £. vien. in 55 s. tur. Gross." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, pp. 701-702).

61. Anotació del 22.IX.1319: "item pro portatura 10 saum. de vino a palatio usque ad domum Helemosine de vino veteri, 3 s. 6 d."; el 5.X.1319: "item pro portatura 10 saum. de vino antiquo..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 661); 5.X.1319: "pro reparatione 15 vasorum et emptione vindemie ad reparandum quandam quantitatem vini veteris, portatura et reportatura vini reparati, circulis et amarinis hac magisterio, loguerio barralorum, 12 l. 14 s. 6d. ob." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 662). I el 16.V.1320: "pro portatura 33 saum. de vino a palatio ad hospitium helemosine 12 s. 7 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 665); 1324: "pro portatura 14 saum. De vino a palacio usque ad domum helemosine, 5 s. 6 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 724).

aliments en estat deficient, s'han de posar a part per donar-los als pobres.[62] Altres vegades el vi, sobretot si era de poca qualitat, procedia de les col·lectes del delme o dels censos pagats al papa en concepte dels drets dominicals; aleshores, el vi ja elaborat o per elaborar, es traslladava als cellers d'Avinyó i als recipients de l'almoina o Pignota, per al consum dels pobres.[63]

Fos quina fos la procedència i qualitat del vi, se'n guardava el més imprescindible per al servei quotidià en recipients adients (*vasorum vinariorum*) que havien de ser restaurats tot sovint.[64]

De tota manera, una altra beguda servida fou l'aigua.[65] Però el consum d'aigua no es paga i, per tant, no apareix en les relacions de despeses. Sí surten, en canvi, anotacions derivades del seu ús i guarda, a través de les reiterades referències a les periòdiques neteges dels pous o la compra de barralets[66] i càntirs per traslladar-la i servir-la a taula.

El companatge

Sempre seguint el tret reiterat d'oferir una dieta senzilla però suficient,[67] el pa i el vi s'acompanyaven d'un companatge variat d'acord amb el període litúrgic i el ritme climatològic, tot observant els deguts preceptes penitencials d'abstinència. A diferència d'altres posteriors registres de comptabilitat, en aquests de l'etapa inicial de Joan XXII, no hi trobem els detalls de despesa i consum quotidià dels productes que conformen el companatge, com a molt són anotacions setmanals. Tanmateix, les anotacions globals fetes en aquest apartat són prou indicatives per observar-hi una certa varietat, com les que volem reportar:

62. MONTANARI, MASSIMO: *El hambre y la abundancia. Historia y cultura de la alimentación en Europa,* Crítica, Barcelona, 1993, p. 89.

63. El 1325 hom anota: "Item dixerunt se emisse decimam racemorum ecclesie Urgonis precio 130 £. vien., quibus racemis seu vindemia collectis dixerunt se inde recepisse 310 saum. vini, de quibus dixerunt se fecisse apportari seu conduci pro usu Elemosine domini nostri pape apud Avinionem 150 saum. vini, pro quibus colligendis, trolhandis, et apud Avinionem conducendis dixerunt expendisse 26 £., 17 s., 6 d. vien.» (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 742).

64. Entre les múltiples anotacions dedicades a aquest capítol, són il·lustratives les del 1323 (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 712), i també les de 1325: "pro reparacione 30 vasorum vinariorum tam magnorum quam parvorum, scilicet, pro circulis, viminibus, doguis, 20 dietis magistrorum reparantium dicta vassa, 10 £., 13 s., 1 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 742).

65. STOUFF, LOUIS: *La table provençale. Boire et manger en Provence à la fin du Moyen Age,* Édit. Barthélemy, Avignon, 1996, p. 44.

66. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 658.

67. MOLLAT, G.: *Les Papes d'Avignon (1305-1378)*, Letouzey-Ané, París, 1964, p. 512.

17.VIII.1319: "G. Latremoliera, administrator Helemosine pape, et fr. Petrus Sicardi, helemosinarius eiusdem, dixerunt se expendisse in una settimana proxime preterita [10-17 agost] in potagio, carnibus, ovis, oleo, coquina, quadam pala ferrera, 112 s. 1 d. dicte monete".[68]

28.III.-4.IV.1320: "...in piscibus, carnibus, potagio pro pauperibus, 8 £ 5 s. 6 d."[69]

4-11.IV.1320: "...in potagio, carnibus, ovis, oleo et aliis pro pauperibus, 8 £ 3 s. 2 d." [70]

22.VIII.1320: "…dixerunt se espendidisse in potagio, fabis, carnibus, ovis, oleo, sale pro pauperibus in I septimana prox. preterita, 6 £ 13s. 10d. vien."[71]

25.X.1323: "tradidimus dicto G. La Tremoliera, administratori Helemosine domini nostri, pro emendis carnibus, piscibus, ovis, candelis et specibus, potagio pro ipsis helemosinariis et pauperibus, 200 fl."

28.I.1324 "tradidimus dicto d. Geraldo pro expensis pecuniariis videl. emptis et emendis carnibus, piscibus, ovis, candelis, caseis, specibus, potagio et aliis pro helemosinariis et pauperibus, 207 £ 19 s. 8 d. vien."[72]

Evidentment, totes aquestes anotacions i moltes altres similars són ben poc precises en quant a la composició i quantitat del companatge, ben diferentment de la minuciositat dels comptes de les compres per a la taula pontifícia. Amb tot s'hi observa una certa varietat en la composició dels aliments oferts als pobres, que inclou carns[73] —només la de porc,[74] normalment salada,[75] és l'única que s'especifica i segurament fou la que se serví de forma més abundosa, com a pròpia dels pobres i de les classes socials més baixes[76]— peix, ous, formatges i una mena de sopa o potatge,[77] òbviament líquid, que se servia en bols o escu-

68. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 660.
69. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 664.
70. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 665.
71. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 676.
72. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 714.
73. Tanmateix cal dir que la carn és un aliment reiteradíssim, i ho són també les eines de la cuina per tallar-la i preparar-la i servir-la. Vid. 1321: "pro una tabula ad sindendum carnes...", entre altres despeses (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 688), i el 1324, "pro... uno gladio pro carnibus scindendis..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 725).
74. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 663 i 699 i 712. El 1324: "...pro 3 porcis emptis provisione hospicii cum expensis pro dict. Porcis..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 724).
75. El 1334, tot i que es fora del nostre marc cronològic, s'anota: "pro 2 porcis salsis pro provisione hospicii, 42 s." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 797).
76. GRIECO, ALLEN J.: *Alimentation et classes sociales à la fin du Moyen Âge et à la Renaissence,* dins "Histoire de l'alimentation", dirig. per J.L. Flandrin i M. Montanari, Fayard, Paris, 1996, p. 489.
77. Sobre les possibles composicions del potatge, vid. LAURIOUX, BRUNO: *Manger au Moyen Âge. Practiques et discours alimentaires en Europe aux XIVe et Xve siècles,* Hachette, Paris, 2002, pp. 22-23. Com, diu l'autor, «Les potages offrent toutes les déclinaisons du bouilli et du mijoté». A

delles[78] de ceràmica i que tot sovint s'havien de canviar i reposar per la lògica trencadissa.[79] Les faves, una de les lleguminoses esmentades amb més reiteració en els llistats,[80] juga un paper important en la elaboració de molts d'aquests potatges, propis del sistema alimentari de les classes socials més pobres o del món camperol,[81] pel seu fàcil conreu i baix cost.[82]

No hi manca una referència a les espècies, també de forma genèrica, sense fixar quines eren les emprades i d'on procedien. Són abundoses i enormement variades a la taula pontifícia,[83] però en canvi tot fa pensar que eren reduïdes i escasses a la cuina dels pobres, només el suficient i indispensable per amortir possibles mals sabors, mala conservació, etc. El pebre i el safrà són les dues que apareixen esmentades de manera expressa en comptes d'anys posteriors als que aquí analitzem.[84]

causa de la parquedat de les referències arxivístiques es fa molt difícil una interpretació del "potatge", més enllà d'una mena de brou amb farines, més o menys espès.

78. Les anotacions d'aquests estris són reiteradíssimes al llarg dels registres de comptabilitat. Vegeu-ne alguns exemples: 22.VIII.1320, "Item pro 100 scutellis, 2 pelviminibus, scisoriis necessariis, 13 s."; "Item pro 100 scutellis, ciphis, cisoriis et broccis, 15 s."; "Item pro scutellis pro pauperibus scilicet..."; "pro 100 scutellis, 12 cisoriis, 12 grasaletis et quadam cornuta, 15s." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 677). 1321, "Pro 100 scutellis pro pauperibus necessariis, 11 s. (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 687).

79. PIPONNIER, FRANÇOISE: *Du feu à la table: archéologie de l'équipement de bouche à la fin du Moyen Âge,* dins "Histoire de l'alimentation", dirig. per J.L. Flandrin i M. Montanari, Fayard, Paris, 1996, p. 533.

80. Són també importants en l'oferta alimentària d'altres institucions similars, com la Pia Almoina de Barcelona. Vid. LÓPEZ PIZCUETA, TOMÁS: *El "mal any primer": alimentación de los pobres asistidos en la Pía Almoina de Barcelona: 1333-1334,* Actes del I Col·loqui d'Història de l'Alimentació a la Corona d'Aragó", IEI, Lleida, 1995, vol. II, pp. 617-618.

81. CORTONESI, ALFIO: *Autoconsomation et marché: l'alimentation rurale et urbaine au bas Moyen Âge,* dins "Histoire de l'alimentation", dirig. per J.L. Flandrin i M. Montanari, Fayard, Paris, 1996, pp. 424-425.

82. GRIEGO, ALLEN J.: *Alimentation et classes sociales à la fin du Moyen Âge et à la Renaissence,* p. 489.

83. ALIQUOT, H.: *Les épices a la table des papes d'Avignon au XIV siècle,* "Manger et boire au Moyen Age. Actes du Colloque de Nice (15-17 octobre 1982)", CNRS, Nice, 1984, vol. I, pp. 131-150. A manera d'exemple força il·lustratiu, volem reportar aquesta anotació de compra d'espècies per a la taula pontifícia, del desembre de 1320: "Facto computo cum Philippo de Crusolis, domicello domini nostri, de rebus infrascriptis, emptis per eum in Monte Pessulano pro papa, videlicet, pro 2 carguis et 1 ? lb. zucare Caphetine, 10 £., 5 s. tur.; pro 25 lb. de gingibero, 6 £ 5 s.; pro 25 lb. de canella, 79 £. 6 d. tur.; pro 1 lb. Spicanardi, 10 s., 6 d.; pro 8 lb. de gariofilo, 4 £.; pro 12 lb. de anisio, 8 s.; pro 100 massapanis, 20 s., 6 d. tur." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 408). El 1324 a més afegien "pro 1 quint. 3 ? lb. zucare de Babilonia, 19 £., 9 d. tur." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 455).

84. Vid. el nostre treball, *L'alimentació dels pobres, hostes i servidors al palau pontifici d'Avinyó (1375),* "Acta Mediaevalia", 20-21 (1999-2000), pp. 369-380.

La varietat dels aliments servits s'ampliava lleugerament per als malalts i pels mateixos servidors i personal de l'almoina o Pignota.[85] En aquests casos les anotacions denoten com a tracte diferencial la compra i oferta d'aus o de gallines.[86] I encara en determinades festivitats de l'any, sobretot per Nadal, solien rebre alguna cosa més, com neules i nèctars, a més de les referides aus.[87] Aquest tipus senzill i sever de menú no és gaire diferent al que era servit per moltes altres institucions similars a diversos indrets d'Europa, especialment als Països Baixos.[88]

Higiene

La reiterada simplicitat dels llibres de comptes deixen poc marge per a anotacions d'aquest tipus. Tanmateix volem fer notar com els pobres atesos al menjador de palau o de la Pignota, s'haurien de rentar les mans o altres parts del cos abans d'accedir al refectori. Les compres de roba d'eixugar-se permet acceptar aquesta hipòtesi: "...pro lotrici pannorum pro ablucione [pauperibus] 350 pec. pannorum, 14 s., 3 d. ob."[89] Precisament el nombre de peces de drap que s'adquireixen és coincident amb el de pobres numeraris o fixes que s'accepten durant aquests anys. Entre els teixits utilitzats hi ha els draps "ad tergendum pedes pau-

85. 21.X.1321: "…tradidimus d. Geraldo Latremoliera, helemosinario pape, pro expensis factis et faciendis pro pauperibus et helemosinariis cum familia, tam in carnibus, piscibus et aliis comestibilius, facturis vestium pauperum, gagiis familiarium et servitorum, mensuraturis bladorum et aliis multis, 400 fl." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 690).

25.X.1323: "...tradidimus dicto d. G. La Tremoliera, administratori Helemosine domini nostri, pro emendis carnibus, piscibus, ovis, candelis et specibus, potagio pro ipsis helemosinariis et pauperibus, 200 fl." 28.I.1324: "...tradidimus dicto d. Geraldo pro expensis pecuniariis videl. Emptis et emendis carnibus, piscibus, ovis, candelis, caseis, specibus, potagio et aliis pro helemosinariis et pauperibus, 207 £, 19 s., 8 d. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 714).

86. 17.VIII.1319: "Item in potagio, carnibus, piscibus, ovis, caseis, oleo, pullis pro infirmis et aliis minutiis pro se ipsis helemosinariis et familia, 57 s. 2 d. ob. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 660). 17-24.VIII.1319: "Item in potagio, carnibus, piscibus, oleo, caseis, pullis, avibus pro infirmis et aliis pro se ipsis helemosinariis, 60 s. 4 d. ob. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p.661). 9-16.V.1320: "in potagio... amigdalis, pullis, millegranatis, pro se et quibusdam familiaribus infirmis" (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 665); 23-30.V.1320: "...in pullis, caprellis, amicdallarum, agriotis pro se... et infirmis" (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 665); 22.VIII.1320: "Item in potagio, carnibus, piscibus, ovis, oleo, fructibus et aliis pro se ipsis helemosinariis, 51 s. 8 d. ob. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 676). Queda obert l'interrogant sobre què pot incloure aquest "et aliis pro se..."

87. 28.XII.1321: "...in potagio, carnibus, piscibus, ovis, salsis, cirogrillis, gallinis, nebulis et nectare in nativitate Domini, 4 £ 1 s. 3 d.; pro 3 porcis salsandis, 6 £ 3 s., 9 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 688).

88. MOLLAT, MICHEL: *I poveri nel Medioevo,* pp. 312-313.

89. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 687.

perum",[90] perquè s'observava el precepte i costum d'acollir els pobres —almenys en els períodes litúrgics penitencials— rentant-los i eixugant-los els peus.[91] És també coneguda la cura de l'aigua subministrada i la seva conservació en pous degudament i periòdicament netejats,[92] com hem indicat abans.

Cura dels malalts

L'Almoina papal tenia una atenció específica dels malalts, sobretot dels servidors, familiars i pobres alimentats de forma estable.[93] En aquest sentit, l'Almoina es feia càrrec de despeses extraordinàries ja sigui comprant directament xarops i medicines, cercant i pagant els metges adients i suficients,[94] pagant els cuidants dels malalts,[95] o bé atorgant algun tipus de subvenció pecuniària per compensar allò que el servidor, criat o familiar de l'Almoina hagués hagut de desembossar prèviament, a causa de malaltia.[96] Es troben també, ben sovintejades, donacions genèriques,

90. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 662 i 677.

91. Costum i pràctica que apareix en regles i estatuts d'altres ordes, com les de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, dedicat especialment a atendre pobres, pelegrins i malalts. Ho recorden les ordinacions de 1181, que dono en la seva versió catalana: «Item en les II caremes cascun dissapte fahien venir XIII pobres als cals lavaven los peus e a cascú donaven camisa e bragues e sabates noves...» (MIRET I SANS, JOAQUIM: *Les cases de Templers y Hospitalers en Catalunya*, Barcelona, 1910, p. 542).

92. Anotació de la setmana del 27.VI-4.VII.1320: "...purgatione putei pro pauperibus, 6£. 13d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 666).

93. 1321, s.d.: "pro infirmitatibus Bernardi de Fonte, Bernardi Molas, Petri Natalis et Guillermi de San Germano servitorum Elemosine, in sirupis, zucara, cristeriis, amicdal., aqua rosacea ordeacea servitoribus et medico et aliis medicinalibus, 5 £ 15 s." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 687).

94. Poden servir d'exemple les següents anotacions de 1320: "uni magistro in medicina pro quodam servitore curando..."; "pro rebus medicinalibus pro 2 servitoribus infirmis et salario unius medici, 17 s. 6 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p.677); 1322: "pro salario unius medici, qui medicavit tibiam fratris Berengarii, 66 s."; "pro rebus medicinalibus pro tibia fratris Berengarii Galhardi elem., 37 s."; "pro sepultura Bernardi Molas servitoris, medicis et rebus pro infirmitate sua, 33 s. 8 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 688). Continuen en un altre enregistrament del mateix any: "...in syrupis, cristeriis, zucara et aliis rebus medicinalibus pro fr. Berengario Galhardi, 14 s. 2 d."; "in rebus medicinalibus pro fr. Berengario scilicet zucara, siropo, emplaustris, cristeri, 22 s. 1 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 699). El 1323: "in siruppis, rebus medicinalibus pro duobus servitoribus et salario unius medici surgici, 48 s. 5 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 712).

95. Anotació de la setmana del 8 al 15 de febrer de 1320: "...pro infirmitate Arnaldi Iordani, servitoris helemosine, pro 5 septimanis quibus fuit graviter infirmus, pro salario medici et servitoris et rebus medicinalis, 78s." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 666).

96. Vegeu-ne l'exemple en aquesta anotació del 10.VIII.1318: "per cameram de mandato domini nostri fr. Guillermo de Flandria, qui missus fuerat ante per dominum nostrum in Flandriam, pro necessariis suis in infirmitate sua, 5 fl. auri" (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 652).

sense destinatari concret, a favor dels diversos hospitals avinyonencs que acollien pobres malalts,[97] ja sigui per comprar paraments de llit, robes o remeis.

A més de les medecines i xarops, hom tenia cura de la compra i servei d'aliments adequats a les malalties i a l'estat dels pobres malalts atesos —no s'especifica on—; aquests aliments pràcticament són aus,[98] fruits i vi —sense determinar.[99]

Donat que una part dels malalts atesos acabaven morint, els registres recullen amb certa freqüència, i en una mateixa anotació, les despeses per atenció mèdica i les de l'enterrament,[100] que anava a càrrec de l'Almoina, així com també els posteriors sufragis pels difunts.

Acollida de pelegrins i socors a captius

Un altre apartat que ateny els serveis de l'Almoina és el corresponent als pelegrins. El seu nombre fou gran a Avinyó d'ençà mateix de la instal·lació del papat. La Pignota o Almoina podia subvenir-los amb aliments bàsics (almenys pa i vi), amb diners o amb roba, o totes aquestes coses a la vegada. El nombre d'atesos en aquest període no fou excessivament gran: quatre, per exemple, són els socorreguts el dia 4 d'abril de 1318.[101] Anys més tard, a darreries del pontificat de Joan XXII, el pas de pelegrins que s'adreçaven a Sant Jaume de Galícia és molt més freqüent,

97. 6.I.1317: "feci distribui de mandato domini nostri pauperibus iacentibus infirmis per hospitalia Avinion., 47s. 6d. tur. pro helemos."; 2.II.1317: "Item tradidi d. Ademario Amelii distribuendos pauperibus iacentibus infirmis per hospitalia Avin., 30s. tur." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 642); 6.I.1317: "feci distribui de mandato domini nostri pauperibus iacentibus infirmis per hospitalia Avinion., 47s. 6d. tur. pro helemos." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 642).

98. El 1325, s'anoten "pro... pullis, fructibus, gallinis, carnibus edulinis et vitulinis pro fr. Petro et quibusdam aliis infirmis..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 735). L'oferta d'aus per als malalts apareix en moltes altres institucions caritatives similars, vid. per exemple, les ordinacions de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, de 1181: «Item en III jorns de la setmana los malaltes solien haver carn fresca de porch y de moltó e qui d'ayssò no podia menjar havia galines» (MIRET I SANS, JOAQUIM: *Les cases de Templers y Hospitalers en Catalunya*, p. 541).

99. Anotació de la setmana del 18 al 25 de juliol de 1320: "...fructibus, vino pro infirmis... 71 s." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 666). El 1324, en canvi, l'anotació és més explícita: "...in syrupis, medicinis, vino millegranatorum et aliis rebus medicinalibus pro fratre Berengario Galhardi et duobus servitoribus... 47 s.", tot i que es tracta de personal de l'Almoina i no de pobres (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 725).

100. Proposem l'exemple de l'anotació feta la setmana de l'1 al 8 d'agost de 1320: "...pro gacgiis Geraldi Gintardi, servitoris Elemosine nunc defunti, pro 6 septimanis, 7 s. 6 d.; prop. Sepultura eiusdem, videl. in cereis, candelis, torticiis, rebus medicinalibus pro infirmitate sua, quodam panno cirico deaurato conducto, fovea, cauto et aliis necesariis, 78 s. 8 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 666).

101. "…fuerunt distributi per cameram 4 peregrinis pauperibus de mandato domini nostri pro 4 tunicis et 4 brachis 40s. 11 d. ob. p. mon." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 652).

però en canvi ja no se'ls atenia ni al menjador ni al guarda-robes, tan sols se'ls donaven unes quantitats de diners que es poden qualificar més aviat de migrades o testimonials.[102]

També poden incloure's en aquest apartat els auxiliats per haver estat robats o saquejats durant els seus viatges d'anada a Avinyó, especialment si s'adreçaven a la cúria o eren càrrecs i dignitats eclesiàstiques d'alguna rellevància.[103] En canvi són més significatives i reiterades les despeses fetes per a redempció o visites de captius[104] i atenció als que estaven presoners en les fortificacions properes a Avinyó, com Chateauneuf.[105] Igualment es destinen almoines per atendre les primeres necessitats dels presoners recentment alliberats,[106] com es feia a altres institucions religioses.[107]

102. Com a exemple, les anotacions de 1330: "fecimus distribui pro domino nostro quibusdam peregrinis pauperibus peregrinantibus apud Sanctum Iacobum, 30 s., 6 d. vien."; o també "pro elemosina ex precepto domini [pape] tradidimus IV peregrinis pauperibus, 4 d. tur. gross." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 773).

103. El 12.VII.1319, es fa aquesta anotació: "traditi fuerunt fr. Colde, priori provinciali Boemie et de ord. Predicat., qui derobatus fuerat, ut dixit, veniendo ad curiam, de quibus extat littera sigillo suo sigillata, 50 fl." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 658).

104. 8.VIII.1320: "fuerunt assignati Petro Raynoardi de Baucio Arelat. dioc., pro visitandis captivis ultramarinis, ubi accedere habebat, 100 fl." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 674).

105. GUILLEMAIN, BERNARD: *La Cour pontificale,* p. 439.

11.XII.1319: "...facto computo... de pannis infrascriptis... emptis pro 10 supertunicalibus et 7 tunicis et 16 paribus caligarum pro captivis Castri Novarum... 34 £. 15 s. tur." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 673); 8.XII.1324: "…pro 2 peciis pannorum lividorum…et 6 cann. panni blanqueti de Carcassona emptis pro vestibus captivorum detentorum in Castro Novarum… (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 721); 25.I.1322: "pro 2 petiis pannorum tam alb. quam livid. emptis et datis pro vestibus carceris Castrum Novarum... 18 s. 1 d. tur. gross." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 696); 15.VIII.1322: "pro quodam lodice et caligis pro quodam captivo detento in carcere, 9 s. 6 d. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 709, també a pàg. 721).

106. 15.I.1321: "...tradidimus cuidam captivo, qui relaxatus fuit de carcere per d. P. de Via, ex causa helem., cum pauper esset, 1 fl." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 683); 2.III.1321: "pro expensis cuiusdam captivi, qui relaxatus fuit a carcere, tradidimus 1 fl. auri" (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 684).

107. Penso especialment en l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, els estatuts del qual recullen de forma explícita aquesta obligació: «Encara l'Almoyner solia donar a cascun presoner XII diners quant els venien primerament de captivitat...» (Partides del mestre Roger de Molins, IX, a CIERBIDE, RICARDO: *Edició crítica dels manuscrits catalans inèdits de l'orde de Sant Joan de Jerusalem (segles XIV-XV),* Fund. Noguera, Barcelona, 2002, p. 200).

Vestits i calçats per als pobres.

Seguint igualment un dels preceptes evangèlics més distintius del cristianisme, l'Almoina pontifícia dedicà una atenció especial al capítol de despeses per la compra i confecció de roba i de vestits[108] o l'adquisició i distribució de sabates i sandàlies. És sens dubte un dels aspectes que apareixen de manera més reiterada en els registres i que també donen una idea més fefaent de la periodicitat d'unes adquisicions i donatius que es van fent cada parell de mesos, en quantitats que oscil·len entre les 13 i les 50 túniques, unes 70 camises i un centenar de calçons,[109] junt amb un altre centenar i escaig de sabates a l'estiu i d'unes 300/400 als temps d'hivern.

Algunes celebracions litúrgiques —especialment Nadal i Dijous Sant— i grans festivitats i commemoracions —com els aniversaris de l'elecció del papa o de la seva coronació— requerien la presència de pobres que, òbviament, havien de presentar-se amb el decòrum suficient i adequat; d'aquí que s'adquirissin robes o vestits confeccionats —sobretot túniques per la seva fàcil confecció i utilitat— per a un nombre d'assistents, com els dos-cents que foren convidats a les festes de coronació del papa Joan XXII.[110]

El procés d'elaboració tant de robes com de calçats s'encomanava a artesans dels corresponents oficis que, en un principi, feien la seva feina als locals i espais de l'Almoina,[111] per passar més tard —d'ençà dels anys 1320— a encomanar i comprar directament el calçat a un o diversos sabaters de la ciutat d'Avinyó. D'aquesta manera l'Almoina es desentenia totalment del procés de producció i de les obligacions i destorbs que comportava. Es pagava un preu prefixat i es feien les compres a l'engròs.

A aquest capítol s'hi afegeixen també el gran nombre de robes adquirides per a confeccionar els hàbits de molts frares i monges residents als diversos convents

108. 17.VIII.1319: "pro factura 49 tunicarum datarum pauperibus pro helemosina extraordinaria, 25s. 6d."; "Item pro factura 13 tunicarum datarum pauperibus de pannis camere 6s. 9d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 660).

109. Setmana del 31.VIII.-7.IX.1319: "pro factura 13 tunicarum..., item 19 tunicarum...., 77 camisarum et 102 bracharum..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 661).

110. 24.VIII.1316: "tradidi Bertrando Arnaldi de mandato domini mei Avinion. electi pro 700 alnis panni lanei emendis et impendendis 200 pauperibus pro tunicis die coronationis ss. Patris predicti, 161 fl." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 641).

111. Veiem a manera d'exemple, les anotacions de 14.X.1317: "pro 400 petiis integris pannorum gross. empt. Per Rostagnum Gay de Amasita... de quibus pannis sunt assignate et tradite per cameram mag. G. Latremoliera, administr. Helem., pro tunicis faciendis pauperibus singulis septimanis 73 petie, residue sunt posite in domo sacristie pauperibus distribuende"; 5.II.1318, "item pro 350 paribus sotularium emptorum per eum pro helemosina, qui ascendunt 26 £ 5 s. vien."; "item pro dealbatura supradictum telarum et preparatura earum et pro informatura dictorum sotularium, solvi 11 £ 9s 1 d tur." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 648).

d'Avinyó o al seu redós, àdhuc els dels infants orfes acollits en aquestes comunitats.[112] La varietat de roba comprada i elaborada al llarg d'aquests anys és considerable i es feia en funció de les exigències de cada un dels ordes i comunitats, tant masculins com femenins: "pro 15 petiis pannorum album de Narbona et de Biturris... pro religiosis pauperibus";[113] "3 petiis pannorum album de Carcassona pro tunicis religiosorum; pro 9 ? cann. panni nigri pro habitibus eorundem et pro 21 cann. 2 palm. panni nigri pro cappis et pro 2 petiis pannorum bequinorum pro habitibus fratrum Minorum solvimus 49£. 5s. 3d. tur."[114] Altres tipus de roba especifiquen que es tracta de compres de "pannorum de blanqueto Narbone", o de "panno burello pro habitibus ipsorum religiosorum".[115] I encara —entre molts i molt nombrosos exemples— podríem referir les "363 cann. 2 pal. de saya de Irlanda et Catalonia et pro portatura dictorum pannorum... pro habitibus fratrum Predicatorum".[116]

Altres vegades, i no pas poques, la distribució de roba es feia en peces ja fabricades i ofertes en nombre concret a cada una de les comunitats per als religiosos que ho precisessin. Observem tanmateix que sempre els afavorits eren els ordes mendicants i,[117] a més, els cartoixans.[118]

S'inclouen també entre les robes comprades i distribuïdes els sudaris[119] per a difunts, o els matalassos de llana i la roba de cobrir els malalts o els pobres acollits

112. 29.XII.1318: "de mandato d. cardinalis pro 4 tunicis de blanqueto et 2 habitibus pro mantello, 2 solis et brachis datis cuidam puero de Tartaria nomine Antonino, qui positus fuit in ordine fr. Minorum Avin., solvi fr. Raymundo Bos, 8 fl. auri 8 s. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 657).

113. 15.X.1319, SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 670.

114. 11.XII.1319, SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 671.

115. 9.IV.1320, SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 671.

116. 23.I.1321, SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 680.

117. A manera d'exemple, l'anotació del 23.I.1321: "fuerunt distribute vestes Predicartoribus Montis Pessul. 15 tunice, 10 habitus; fr. Minoribus ibi tantum; item August. ibi 12 tunice, 8 habitus; item Carmel. ibi 20 tun.; sororibus S. Clare, 10 tunice; item consimilibus religiosis Tholose tantundem per omnia; item Predicatoribus Caturci 13 tunice, 7 habitus; Minoribus ibi 12 tun., 8 hab.; Carmelitis 13 tun.; August. 12 tun.; sororibus Sancte Clare 10 tun." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 680).

118. Els cartoixans, i en especial la cartoixa de Bonpas, (fundada pel papa el 1318) és generosament subvinguda no solament amb roba per a hàbits, sinó també amb material de cuina, servei de menjador i els objectes litúrgics necessaris per al decòrum del culte diví. Són il·lustratives les anotacions del 10.VIII.1317 (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 650).

119. Aquest tipus de caritat tenia una llarga tradició en el món europeu occidental, com l'"Obra dels sudaris dels pobres difunts" funcionant a Narbona al menys d'ençà del 1277. Com a il·lustració, podem reportar aquesta anotació del 10.VIII.1318: "...pro 16 cordis telarum pro sudariis datis... pauperibus defunctis Avin. Emptarum a Paulo de Sado, mercatore dicti loci, solvi 8£ vien. in 8 fl. 4 s. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 649); 2.XII.1318: "...pro telis dealbandis pro sudariis faciendis fuerunt traditi clavario, 18 s. 10 d. tur." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 655).

als hospitals,[120] a més de les tovalles i tovalloles que, pel seu ús quotidià, s'havien de canviar tot sovint.

Tota aquesta varietat de robes i de teixits, ja siguin les peces comprades a l'engròs com les ja elaborades després de passar per les mans dels sastres i cosidores, es guardaven en un espai adequat i dedicat només a això: la "camera ubi panni reponuntur".[121]

Donzelles a maridar

Ja és sabut que els ajuts per a casar noies pobres sense recursos materials fou una de les obres de caritat més freqüents als segles baixmedievals, tant per costejar el dot de les noies —a fi que poguessin accedir al matrimoni— com per evitar que caiguessin en una vida de pecat i marginació.[122]

Aquesta mena de donatius comencen a oferir-se amb regularitat, almenys d'ençà de 1321. Les almoines per aquest concepte s'enregistren nominalment, de manera que solen constar tant el nom del pare o pares de la donzella com el de la beneficiada, seguit de la quantitat oferta, amb l'aclariment de donar-la "pro subsidio maritandi", "pro collocando filiam suam matrimonialiter",[123] o "pro subsidio maritandi tam filias quam sorores eorundem",[124] etc. Els diners lliurats per a aquest tipus d'ajut no són fixes ni regulars. Majoritàriament solen ésser quantitats de 4 i sobretot de 5 florins.[125] Però no són rares les donacions de 6,[126] 8,[127] 10 i àdhuc 20 florins,[128] en funció de la proximitat o relació amb la cúria o la categoria social dels

120. Són caritats que s'observen amb més freqüència els primers anys del pontificat, quan Avinyó comença a organitzar-se com a seu pontifícia. A manera d'exemple podem reportar la donació feta el 17.VIII.1318 de 50 matalassos amb la llana i roba adients; "pro paratura lane, factura matalaciorum et sutura linteaminum..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 655); 7.II.1319, "pro 80 cordis et 2 cannis tele linee crude ad matalacia et linteamina facienda, que tela fuit posita in 50 mathalaciis et 100 linteam.; item 8 quint. Lane pro dictis mathalaciis et 50 coichinis..., item pro portatura dicte lane et factura dicti mattalaciorum, coichinorum et linteam. cum filo necesario..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 656).

121. MOLLAT, G.: *Jean XXII, fut-il un avare?,* "Revue d'histoire ecclésiastique", VI (1905), p. 35.

122. És prou rellevant sobre aquest aspecte el treball de VINYOLES I VIDAL, TERESA MARIA: *Ajudes a donzelles pobres a maridar,* "La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval. Volumen misceláneo de estudios y documentos", CSIC, Barcelona, 1980, pp. 295-362.

123. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 682.

124. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 693-694.

125. Així passa, amb regularitat, els anys 1323 i 1324. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 718-719.

126. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 707.

127. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 708.

128. És el cas del 21.IV.1322, data en què "tradidimus Sicardo domicello de Novis, dioc. Avin., pro subsidio maritandi Mabiliam filiam suam ex causa elem. pro papa 20 fl." SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 694.

receptors, car no es pot oblidar que algunes donacions es fan a "pobres vergonyants" que pertanyen a la baixa noblesa o la menestralia avinyonenca i dels entorns que han anat de mal borràs.

Per la seva singularitat no podem deixar de fer esment a les ajudes a donzelles a maridar que foren resultat de la mort per accident laboral dels seus pares o dels germans que en tenien cura, accidents que succeïen en el treball com a constructors dels nous palaus i dependències pontifícies d'Avinyó.[129] Els ajuts d'aquesta mena es donaren també als treballadors que prengueren mal en les obres, tot i no tenir obligacions de dotar filles o germanes.[130]

Ajuts a religiosos.

L'Almoina pontifícia sota Joan XXII tenia cura i subvencionà generosament múltiples necessitats dels mendicants i cartoixans —ja hi hem fet referència pel que fa als hàbits— que s'anaven consolidant a la mateixa ciutat d'Avinyó o al seu entorn. Es tracta de donatius que pugen a 50 o 100 florins d'or, "pro opere ecclesie eorundem",[131] "pro edificio sacristie ecclesie dictorum fratrum [Minorum], "pro edificio ecclesie beate Marie de Carmelo Avinion.",[132] "pro fornello et dormitorio faciendis in dicto monasterio [sancte Clare]", "pro faciendo quandam domum pro coquina in monasterio sancte Clare Avin.",[133] "pro clausuris in circuito monasterii S. Laurentii et aliis operibus ibidem faciendis"[134] o "pro factura quarte partis claustri monasterii Sancte Catharine Avin."[135] La destinació és múltiple, i tant està pensada per subvenir les esglésies com determinats elements de la clausura o dels serveis més importants de les comunitats. No es pot oblidar que moltes d'elles s'estaven construint els seus edificis en haver escollit la ciutat d'Avinyó com a residència propera a la seu pontifícia. Aquests ajuts estaven destinats només als

129. 24.VIII.1340: "...de mandato pape Dulcine Aycarde et Francisce de Podio de Malomorte, Marsilien. dioc., sororibus Rostagni de Podio condam lapiscide, qui casu fortuito in edificio turris nove palatii a parte Sancti Iohannis mortuus extitit, pro dictis sororibus maritandis, 20 fl. Recepit Bertrandus de Podio avunculus earundem" (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, III, p. 115).

130. 28.XI.1340: "...de mandato pape amore Dei Gaufrido Regen. episcopo pro Guillelmo Pauleti manobrerio, qui de edificio pape casu fortuito cecidit, 3 fl." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, III, p. 115).

131. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 672.

132. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 658.

133. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 672.

134. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 681.

135. Segueix l'anotació, de l'11.V.1321: "quam partem dominus noster mandavit fieri ad expensas camere sue ex causa helem., tam de lapidibus, lignaminibus, tegulis quam aliis necessariis predicto claustro..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 681).

ordes mendicants o a monestirs femenins pobres, especialment les clarisses,[136] així com la cartoixa de Bonpàs, fundada pel mateix papa el 1318 i consagrada per ell el 1320.[137]

Els ajuts a l'alimentació de frares i monges és un altre dels capítols reiteratius en les anotacions de despeses. Se'n donaren amb regularitat sobretot a les comunitats femenines,[138] també en determinades celebracions litúrgiques, com funerals,[139] pregàries i rogatives —en concret per les revoltes de les ciutats italianes—,[140] o en festes de canonitzacions com la solemníssima de l'aleshores beat Tomàs d'Aquino.[141] Amb un caràcter extraordinari, i en concepte d'ajut, se subvencionaven els grans àpats de comunitats religioses mendicants amb motiu de les reunions dels seus capítols generals que, d'ençà d'aquests anys, s'acostumaven a fer a Avinyó.[142]

136. A manera d'exemple, volem reportar aquesta altra anotació, del 2.IX.1322, una de les moltes que apareixen en els registres d' "Introitus et Exitus" del fons Camerale: "...distribuimus religiosis civitatis Avin. pro operibus et edificiis ecclesiarum suarum faciendis... fratribus Predic. pro constructione chori et cloquerii ecclesie sue... 100 fl.; fratribus b. Marie de Carmelo... pro construccione ecclesie eorum 100 fl.; sororibus S. Laurencii pro operibus ecclesie earum, 10 fl.; sororibus S. Clare pro reparatione dormitorii earum, 10 fl.; sororibus S. Verani pro clausura loci earum... 10 fl." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, pp. 704-705).

137. MOLLAT, G.: *Jean XXII, fut-il un avare?,* "Revue d'histoire ecclésiastique", VI (1905), p. 42.

138. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, pp. 670, 681.

139. 13.V.1321: "pro pitancia fratrum... et religiosarum Avin. qui pro anima nobilis domine de Ozia defuncte fecerunt in singulis eorum ecclesiiis solempniter celebrari..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 682); 27.VIII.1322: "...fecimus distribui... religiosis Avin. pro pitancia, qua die celebrarunt sollempniter in ecclesiis suis pro anima nobilis domicelle, domine de Castro Novo, videlicet fratribus Predic. 100 s., Min. 100 s., August. 60 s., Carmel. 60 s., sororibus S. Laurencii, S. Clare, S. Catherine et S. Verani et monasterii de Furnis [30 s.], in summa 7 £. 10 s. tur." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 705).

140. 20.XI.1322: "distribuimus religiosis infrascr. Tam pro edificatione capellarum in ecclesiis quam aliis edificiis construendis quam pro pitanciis eorundem, qui in ecclesiis ad honorem b. Marie, audita rebellium Ecclesie in civitatibus Mediolana et Placentina conversione ad s. matris Ecclesie obedientiam, fecerant missas sollempniter celebrari,... datis pro pitancia singulorum conventuum monasteriorum predictorum 30 s. tur." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 705. Altres referències similars, p. 706).

141. 18.VII.1323: "pro pitancia facta per dominum nostrum fratribus Predic. Avin., qua die fuit facta canonitzatio s. Thome confessoris de Aquino, ... 20 fl." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 706).

142. Pot servir com a il·lustració el cas del capítol general dels dominics celebrat a Cahors. 20.IV.1319: "tradidi fr. Helie de Ferreriis priori conventus fratrum Predicatorum Caturci tam pro refectione fratrum, qui in proximo festo Pentecostes erant in dicto loco Caturci celebraturi capitulum suum generale, quam pro edificio ecclesie eorum in loco predicto 300 fl. videl. 100 pro dicta refectione et 200 predicto edificio..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 658).

Altres

Els minuciosos llibres de comptes reflecteix encara nombrosos i molt diversos aspectes de la gestió, serveis i destí dels diners reservats a l'almoina. Alguns són reiterats i per això val la pena fer-ne memòria. Esmentem entre ells els ajuts a conversos jueus,[143] potser per estimular-ne i afavorir-ne la conversió, la condemna i crema pública de llibres hebreus,[144] la fabricació de campanes per a les noves esglésies tant de la ciutat[145] com del redós, per tal que es puguin fer els diferents tocs d'Àngelus, pràctica devota que aquest papa afavorí amb escreix i la reforçà amb indulgències.[146] Són abundants i reiterats l'adquisició i distribució de nombrosos llibres religiosos i objectes litúrgics,[147] destinats a les diverses esglésies d'Avinyó, molt especialment als nous convents de mendicants i a les dues cartoixes fundades i protegides pel papa, que s'hagueren de dotar i ajudar amb tot de cap a peus. Fins i tot les reparacions de la basílica de sant Pere de Roma[148] o la també romana de Sant Joan del Laterà,[149] i les grans celebracions per la liquidació de les revoltes a terres italianes,[150] anaven al capítol de les caritats.

143. 5.VII.1319: "tradidimus de mandato pape fr. Iohanni de Gaure de ord. Fr. Minorum, qui Iudeus extiterat et conversus ad fidem christianam, 20 fl." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 673). Altres vegades a aquests conversos jueus se'ls donaven tot un joc sencer de roba i calçat per canviar-se de cap a peus, com el 1325, "...pro rauba cuiusdam conversi de iudaismo ad fidem catholicam, scilicet camisia, femoralibus, caligis, sotularibus, capucio et braquerio sibi datis, 15 s., 9 d." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 743).

144. 2.VII.1322: "Item pro carbone, lignis et aliis necessariis pro ambustione publica quorundam librorum Iudeorum et aliorum reprobatorum facta in Avinione ex ordinatione domini nostri pape solvimus 17 s. vien." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 696).

145. Entre les moltes anotacions relacionades amb aquest punt, podem esmentar-ne una de les primeres del pontificat, del 17 de maig de 1317, com a despesa per fabricar "II campanas magnas et IX campanas parvas et quodam cimbolo capientibus XII quintallos LXXXI ll. de cupro..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 282).

146. MOLLAT, G[UILLAUME]: *Jean XXII, fut-il un avare?,* "Revue d'histoire ecclésiastique", VI (1905), p. 44.

147. 23.IV.1321: "pro 100 calicibus cum patenis de argento deauratis, quos de mandato pape feceramus fieri per eum pro helem. diversis ecclesiis facienda..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 684). 8.III.1322: "pro 15 calicibus argenteis cum patenis deauratis factis per Peregrinum Seuini aurifabri de Avinione pro elemosina pape..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 696). 1.I.1320: "pro expensis Arnaldi saumaterii, qui cum saumerio portavit calices datos per dominum nostrum quibusdam ecclesiis dioc... et quosdam habitus aliquibus religiosis ibi, tam eundo quam redeundo..." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 673).

148. 25.II.1321: "...dictam pecuniam... debent expendere pro reparatione ecclesie s. Petri de Urbe... 3000 fl." (SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 684).

149. El 1320, un banquer de Roma s'encarrega de fer arribar a destí un donatiu de 5.000 florins d'or per a reparacions de la basílica (MOLLAT, G[UILLAUME]: *Jean XXII, fut-il un avare?,* "Revue d'histoire ecclésiastique", VI (1905), p. 44).

150. SCHÄFER, K.H.: *Die Ausgaben*, II, p. 718.

Cloenda

Parquedat en l'alimentació servida a pobres i malalts, i imprecisió documental són els trets que es podrien destacar d'aquesta etapa inicial de l'Almoina pontifícia d'Avinyó. Almoina que té com a comesa essencial assortir dels aliments bàsics un grup fix i reduït de pobres, al que cada dia se n'hi afegeixen altres, qualificats d'extraordinaris —entre ells els pelegrins—, a la recerca d'allò més necessari per a sobreviure, o per guarir-se en cas de malaltia. La ciutat d'Avinyó, ja en els primers temps de residència estable dels papes no solament s'ha omplert de mercaders, canvistes, cortesans, eclesiàstics, ambaixadors, nobles de tots els indrets i fins membres de les monarquies catòliques. També s'hi fan sentir per la seva nombrosa presència aquests pobres, i els religiosos que per antonomàsia han fet de la pobresa el seu senyal d'identitat més pregon; ens referim als ordes mendicants que troben també el seu recer en diversos indrets de la ciutat i que, ara, sota el pontificat de Joan XXII, i gràcies a l'ajut canalitzat a través de l'Almoina pontifícia, tindran l'oportunitat d'avançar les construccions dels seus edificis gòtics, de subvenir les compres dels seus hàbits i fins i tot part dels aliments o els d'alguns dels membres de les seves comunitats. En sortiran beneficiades també, en un nombre cada vegada més ingent, nombroses donzelles mancades del dot necessari per casar-se; són noies de pares coneguts i de diverses procedències, sempre de l'entorn. Són les característiques i les actuacions més rellevants de la institució pontifícia destinada a tenir un gran ressò i a ser emulada i calcada en moltíssims altres indrets de la cristianitat.